

เกียวโตในเอกสารของฮอลันดา: กรณีศึกษาจดหมายเหตุระยะการเดินทาง ของหมอแกมเฟอร์ในญี่ปุ่น ค.ศ.1691

พิรภัทร หัวเข็ม
คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบริบทของเมืองเกียวโตในทัศนะและการรับรู้ของหมอแกมเฟอร์ที่ปรากฏอยู่ในจดหมายเหตุระยะการเดินทาง ค.ศ.1691 จากการศึกษาพบว่า (1) จดหมายเหตุแกมเฟอร์ฯ นับเป็นเอกสารทางประวัติศาสตร์สำคัญอันสะท้อนให้เห็นแง่คิดและมุมมองที่ชาวต่างชาติมีความเข้าใจต่อประเทศญี่ปุ่นโดยเฉพาะเกียวโตซึ่งมีสถานภาพความเป็นเมืองพิเศษมากกว่านครโอซาก้าและนครเอโดะ (2) จดหมายเหตุฯ แกมเฟอร์ให้ข้อสังเกตดูบางประการเกี่ยวกับผู้แต่งหนังสือชื่อ Arnoldus Montanus เรื่อง “Ambassades Mmorables De La Compagnie Des Indes Orientales Des Provinces Unies Vers Les Empereurs Du Japon” ซึ่งเขียนเนื้อหาและวาดภาพของเกียวโตเอาไว้ตามจินตนาการที่เกิดจากการศึกษาบันทึกของบริษัทอินเดียตะวันออกของเนเธอร์แลนด์ (VOC) โดยที่ตนเองไม่เคยเดินทางมาประเทศญี่ปุ่น (3) จดหมายเหตุฯ แกมเฟอร์ทำให้เข้าใจต่อบริบทสภาพของประเทศญี่ปุ่นและเมืองเกียวโตในปลายคริสต์ศตวรรษที่ 17 ซึ่งมีการติดต่อค้าขายกันทางทะเลในภูมิภาคเอเชียตะวันออก แม้รัฐบาลโชกุนจะมิได้เปิดประเทศแต่ก็เปิดโอกาสให้ชาวต่างชาติบางประเทศรับอภิสถิธิ์สำหรับการค้าขายกับญี่ปุ่น การนำเสนอเกี่ยวกับเมืองเกียวโตนี้จึงช่วยสะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญของเกียวโตในฐานะเมืองหลวงที่เป็นศูนย์กลางทางศาสนา สังคม เศรษฐกิจและวัฒนธรรม ซึ่งในปัจจุบันเกียวโตได้รับความสนใจจากนักท่องเที่ยวชาวไทยและชาวต่างชาติจำนวนมาก การเผยแพร่ข้อมูลนี้จะช่วยให้เข้าใจถึงบริบทสภาพของเกียวโตในช่วง 300 ปีก่อนว่านักเดินทางชาวตะวันตกรับรู้ความเป็นเกียวโตอย่างไรเมื่อเปรียบเทียบกับปัจจุบัน นอกจากนี้ยังช่วยให้เข้าใจสภาพของสังคมญี่ปุ่นช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 17 มากขึ้น โดยสรุปจดหมายเหตุระยะการเดินทางของหมอแกมเฟอร์นับเป็นเอกสารทางประวัติศาสตร์ที่ใช้วิธีการเขียนเชิงพรรณนาที่มีการประยุกต์ใช้องค์ความรู้ที่มีความหลากหลายมิติเช่น การใช้ความรู้ทางแพทยศาสตร์ ภูมิศาสตร์ วนศาสตร์ อักษรศาสตร์ ศิลปศาสตร์ ดังนั้นจดหมายเหตุระยะการเดินทางของหมอแกมเฟอร์จึงเป็นเอกสารทางประวัติศาสตร์ที่มีคุณูปการอันใหญ่หลวงต่อการศึกษาระบบสังคมญี่ปุ่นและสะท้อนความเป็นอยู่ของสังคมญี่ปุ่นในทัศนะและการรับรู้ของชาวต่างชาติที่มีคุณค่ายิ่ง

คำสำคัญ: เกียวโต, ฮอลันดา, จดหมายเหตุระยะการเดินทาง, แกมเฟอร์, ญี่ปุ่น

Kyoto in the Document of the Hollanda: A case study of the Travel Records of Doctor Kaempfer in Japan, 1691.

Pheeraphat Hoaherm

Faculty of Liberal Arts, Ubon Ratchathani University

Abstract

This article aims to study the context of Kyoto in attitudes and perceptions of Doctor Kaempfer, as it appears in the 1691 Travel Record. The study found that (1) The Travel Record it is an important historical document reflecting the thinking and point of view that foreigners have understanding Japan, especially Kyoto, which has a special status than Osaka and Edo. (2) The Kaempfer Record gives some observations about the author of the book Arnoldus Montanus, "Ambassades Mmorables De La Compagnie des Indes Orientales Des Provinces Unies Vers Les Empereurs Du Japon," It was written by the study of the records of the East India Company of the Netherlands (VOC, Hollanda), Which never traveled to Japan. (3) the travels Record of Doctor Kaempfer, makes understand the context of Japan and Kyoto in the late 17th century. Which has contacted marine trade in East Asia. Although the Shogun government has a policy of closing the country, it gives foreigners the opportunity to trade with Japan. This presentation of Kyoto illustrates the importance of Kyoto as a center of religious, social, economic and cultural. At present, Kyoto has attracted many tourists from Thailand and foreigners. The dissemination of this information will help to understand the context of Kyoto over 300 years ago, how Western travelers perceived Kyoto as compared to the present. It also helps to understand the status of Japanese society in the late seventeenth century more. In summary, the travels Record of Doctor Kaempfer are historical documents that use descriptive writing methods that apply knowledge Diversity such as the use of medical, geography, forestry, liberal arts, and archeology. And is a historical document that has benefits to learning Japan and reflects the being of Japanese society. In the attitude and perception. Of the most valuable foreigners.

Keywords: Kyoto, Hollanda, Travel Record, Engelbert Kaempfer, Japan

---

* Corresponding author's email: pheeraphat_h@cmu.ac.th

1. บทนำ

นายแพทย์แอนเกลเบิร์ต แกมเฟอร์ หรือ หมอบลัดเจ็พ แพทย์ชาวเยอรมันที่เคยเดินทางมายัง สยามประเทศและได้จดบันทึกเรื่องราวเกี่ยวกับสยาม เอาไว้ตรงกับสมัยสมเด็จพระนารายณ์ ตรงกับ ค.ศ. 1690 (พ.ศ.2233) โดยเดินทางมากับคณะทูตเนเธอร์แลนด์ (ชื่อดั้งเดิมคือ ฮอลันดา) ซึ่งเดินทางจากเมืองปัตตาเวียในเกาะชวาจะไปประเทศญี่ปุ่น มีเป้าหมายเพื่อทำสัญญาทางการค้ากับประเทศญี่ปุ่นและได้แวะพักที่กรุงศรีอยุธยาเป็นการชั่วคราว ในการเดินทางไปเยือนรัฐบาลโชกุนญี่ปุ่นใน ค.ศ.1691 คณะทูตเดินทางจากเมืองทานะงะซะกิ ผ่านเมืองสำคัญๆ ตามเส้นทางหลวงโทไกโดะ และเมืองสำคัญที่เป็นฐานอำนาจทางทหารของโชกุนเช่น โอซาก้า รวมไปถึงนครหลวงเกียวโตอันเป็นสถานที่พำนักของสมเด็จพระจักรพรรดิหมอบลัดเจ็พนอกจากจะเป็นแพทย์ประจำคณะทูตแล้ว ยังมีความสามารถทางด้านอักษรศาสตร์ในการจดบันทึกเรื่องราวต่างๆ ที่ได้พบเห็นตามรายการเข้าสู่ประเทศญี่ปุ่นทำให้แกมเฟอร์ได้รับประสบการณ์ใหม่ๆ ที่ข้องเกี่ยวกับประเพณี วัฒนธรรม ตลอดจนถึงการดำรงชีวิตของชาวญี่ปุ่น เอกสารซึ่งนับเป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ชิ้นสำคัญที่บอกเล่าเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ญี่ปุ่นสมัยโทกุงะวะได้เป็นอย่างดี ปรากฏในจดหมายเหตุระยะการเดินทางของหมอบลัดเจ็พซึ่งเขียนขึ้นใน ค.ศ.1691 ในชื่อว่า “ประวัติศาสตร์ญี่ปุ่น พร้อมด้วยคำบรรยายว่าด้วยราชอาณาจักรสยาม” (The History of Japan together with a Description of the Kingdom of Siam) ซึ่งได้รับการตีพิมพ์ครั้งแรกโดยหมอบลัดเจ็พเซอร์แลนชื่อ จอห์น กัสปา ซอยเลอร์ (John Gaspar Scheuchzer) ได้แปลเป็นภาษาอังกฤษ และเซอร์แฮนส์สโลน นายกราชบัณฑิตยสมาคม (Royal Society) ที่กรุงลอนดอนใน ค.ศ.1727 (อัมพร สายสุวรรณ, 2545: 10)

สำหรับจดหมายเหตุระยะการเดินทางดังกล่าว ผู้ศึกษาได้ใช้ฉบับแปลเป็นภาษาอังกฤษโดยสำนักพิมพ์แห่งมหาวิทยาลัยฮาวายใน ค.ศ.1999 โดย ดร.เบ็ญทริช เอ็ม. โบคาร์ต-ไบลีย์ ศาสตราจารย์กิตติคุณ มหาวิทยาลัยสตรีแห่งโอลิมปะ ประเทศญี่ปุ่น และ ศาสตราจารย์กิตติมศักดิ์ วิทยาลัยเอเชียและแปซิฟิก มหาวิทยาลัยแห่งชาติออสเตรเลีย เป็นผู้ทำการแปล และเป็นฉบับที่ผู้ศึกษาได้นำมาศึกษาวิเคราะห์ในบทความฉบับนี้ สำหรับเนื้อหาจากจดหมายเหตุของแกมเฟอร์ที่ผู้ศึกษาได้คัดเลือกลำนำวิเคราะห์ในครั้งนี้ประกอบด้วยบทที่ 9 กล่าวถึง “ระยะการเดินทางสิบสามไมล์จากโอซาก้าไปยังเกียวโต เริ่มขึ้นในวันที่ 28 กุมภาพันธ์และเสร็จสิ้นเมื่อวันที่ 29 รวมทั้งคำอธิบายของทั้งสองเมือง” (Chapter 9, Journey of Thirteen Miles from Osaka to Miyako, Begun on February 28th and Completed on the 29th, as well as a Description of Both Cities) และบทที่ 10 (ส่วนต้นเรื่อง) กล่าวถึง “ระยะการเดินทางจากเกียวโตไปเมืองฮะมะมะตสึของหกสิบสามไมล์ญี่ปุ่น ครั้งหนึ่งของการเดินทางไปเอโดะเริ่มเมื่อวันที่ 2 มีนาคม” (Chapter 10, The Journey from Miyako to Hamamatsu of Sixty-three Japanese Miles, Being Half the Journey to Edo, Begun on March 2nd) หนังสือ “The History of Japan (1727)” นับเป็นเอกสารที่มีการรวบรวมเรื่องราวเกี่ยวกับญี่ปุ่นไว้อย่างละเอียดที่สุด และเป็นจดหมายเหตุบันทึกเรื่องราวที่มีอายุเก่าแก่ 300 ปีที่ควรค่าแก่การศึกษา มีเนื้อหาที่บันทึกผ่านสายตาของผู้จดจาร และภาพวาดในรูปแบบลักษณะต่างๆ ชนิดของเอกสารประกอบด้วย บันทึกเรื่องราวต่างๆ เกี่ยวกับระยะการเดินทางของคณะทูตเนเธอร์แลนด์ หรือคณะทูตดัชต์ รวมไปถึงภาพวาดสิ่งๆ ที่แกมเฟอร์พบเห็นตลอดการเดินทาง โดยเฉพาะภาพวาดของนครหลวงเกียวโต วัดคิโยมิตสึเดระ และสถานที่อื่นๆ รวมทั้งภาพวาดสิ่งของ

ดังนั้นหนังสือเล่มดังกล่าวจึงนับเป็นเอกสารทางประวัติศาสตร์ที่อธิบายและบรรยายให้เห็นถึงเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในปลายคริสต์ศตวรรษที่ 17 ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่มีการติดต่อค้าขายกันทางทะเลเกิดขึ้นทั่วทั้งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เกิดคำถามว่า จดหมายเหตุระยะการเดินทางของหมอแกมเฟอร์มีรูปแบบการเขียนอย่างไร สะท้อนให้เห็นมุมมองและทัศนคติของผู้จดบันทึกอย่างไรต่อการได้ประสบกับเหตุการณ์ต่างๆ ในระหว่างการเดินทางจากเกาะชวาไปเอโดะ ผู้ศึกษาได้แบ่งประเด็นออกเป็น 3 ประเด็นได้แก่ (1) สถานภาพความรู้ประวัติศาสตร์เมืองเกียวโตในประเทศไทย (2) เกียวโตจากจดหมายเหตุระยะการเดินทางในทัศนะหมอแกมเฟอร์ และ (3) ความสำคัญของจดหมายเหตุระยะการเดินทางหมอแกมเฟอร์ โดยใช้วิธีการทางประวัติศาสตร์ (Historical Approach) ศึกษาวิเคราะห์และตีความเอกสาร (Documentary Research) และนำเสนอด้วยวิธีแบบพรรณนาวิเคราะห์ (Analytical Description)

2. สถานภาพความรู้ประวัติศาสตร์เมืองเกียวโตในประเทศไทย

ปัจจุบันมีนักท่องเที่ยวชาวไทยล้นหลั่งกันไปเที่ยวชมสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ในเกียวโต ประเทศญี่ปุ่นเป็นจำนวนมาก นอกจากนี้ยังมีหนังสือประวัติศาสตร์ญี่ปุ่นวางขายทั่วไปในร้านหนังสือไทย ซึ่งส่วนใหญ่จะไม่ได้ให้รายละเอียดเกี่ยวกับประวัติเมืองหลวงโบราณของญี่ปุ่นมากเท่าใดนัก ในช่วงเวลานับตั้งแต่ ค.ศ.1987 เป็นต้นมา มีการเผยแพร่งานทางวิชาการที่เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ไทยและญี่ปุ่นจำนวนไม่น้อยในโอกาสครบรอบ 100 ปีความสัมพันธ์สองประเทศ และนับจากทศวรรษดังกล่าว นักท่องเที่ยวชาวไทยก็เริ่มให้ความนิยมเดินทางไปเที่ยวประเทศญี่ปุ่นมากขึ้น อย่างไรก็ตาม

เมื่อพิจารณางานศึกษาทางด้านประวัติศาสตร์แล้วพบว่า งานวิจัยหรือหนังสือที่กล่าวถึงเมืองเกียวโตในบริบททางประวัติศาสตร์ มีด้วยกัน 3 เรื่องคือ “รายงานการวิจัยการผังเมืองเกียวโตและนารา: บทเรียนสำหรับเชียงใหม่” ซึ่งเขียนโดย ดวงจันทร์ เจริญเมือง เผยแพร่ใน ค.ศ.1998 ของมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ซึ่งศึกษาเปรียบเทียบเกี่ยวกับระบบการวางผังเมืองสถาปัตยกรรม เศรษฐกิจและสังคม เรื่องที่สองคือ “เกียวโต ได้ชะง่อนมอดอยสุเทพ” เขียนโดย นิธิ เอียวศรีวงศ์ ซึ่งพัฒนามาจากบันทึกของอาจารย์นิธิ ในขณะที่พำนักอยู่ในเกียวโตช่วงสั้นๆ โดยมีการกล่าวถึงบริบทสภาพของเมืองเกียวโตเชิงเปรียบเทียบสังคมในอดีตและสภาพสังคมญี่ปุ่นในช่วงเวลานั้น เผยแพร่ครั้งแรกใน ค.ศ.1989 และตีพิมพ์ครั้งที่สองใน ค.ศ.2004 เรื่องที่สาม “เกียวโต ประวัติศาสตร์พันปี” เขียนโดย พิภพ ห่าวเหมิ เผยแพร่ใน ค.ศ.2018 โดยกล่าวถึงบริบทของเกียวโตในสมัยอดีตย้อนกลับไปในห้วงเวลา 1000 ปี จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่า งานศึกษาที่กล่าวถึงเกียวโตในประเทศไทยนั้นมีน้อยมาก หากเทียบสัดส่วนงานศึกษาที่กล่าวถึงประวัติศาสตร์ญี่ปุ่นโดยรวมเนื้อหาเกี่ยวกับเกียวโตมักจะมีการสอดแทรกไว้บางช่วงบางตอนเท่านั้น ด้วยเหตุผลดังกล่าวจึงนำไปสู่ความพยายามของผู้ศึกษาที่จะนำเสนอ ข้อมูลบางส่วนที่เกี่ยวกับเกียวโตในอดีตโดยศึกษาผ่านจดหมายเหตุระยะการเดินทางของหมอแกมเฟอร์ที่เดินทางไปเกียวโตใน ค.ศ.1691 ดังจะอธิบายในหัวข้อต่อไป

3. เกียวโตจากจดหมายเหตุระยะการเดินทางในทัศนะของแกมเฟอร์

จดหมายเหตุระยะการเดินทางของหมอแกมเฟอร์ หรือที่เรียกว่า The History of Japan ที่มีการตีพิมพ์ใน ค.ศ.1727 เป็นเวลา 11 ปีหลังจากการเสียชีวิตของหมอแกมเฟอร์ โดยแกมเฟอร์ใช้เวลาระหว่างปี ค.ศ.1691-1692 ที่อยู่ในญี่ปุ่นบันทึกเรื่อง

ราวต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับสภาพสังคมญี่ปุ่น โดยเริ่มต้นการเดินทางจากนงะซะกิเป็นจุดตั้งต้น ในช่วงเวลานั้นตรงกับสมัยของโชกุนโทกุงะวะ สึนะโยะชิ นอกจากนี้แกมเฟอร์ยังมีผลงานเกี่ยวกับญี่ปุ่นเรื่องอื่นๆ อีกเช่น “Flora Japonica” ว่าด้วยการบรรยายเกี่ยวกับพันธุ์ไม้ในญี่ปุ่น ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของหนังสือ *Amoenitatum Exoticarum* (Michel Wolfgang, 2011) และยังเป็นนักวิชาการโลกตะวันตกคนแรกที่อธิบายเกี่ยวกับสรรพคุณของต้นแปะก๊วย และยังมี การบรรยายถึง วิธีการฝังเข็ม วิธีการรักษาอาการจุกเสียด ซึ่งมีผลต่อการพัฒนาทางการแพทย์ในยุโรปในคริสต์ศตวรรษที่ 18 (Michel Wolfgang, 2011)

เหตุผลที่ผู้ศึกษาได้หยิบยกเอาประเด็นเกี่ยวกับ “เกี่ยวโต” มาศึกษาในครั้งนี้เกิดจากความสนใจต่อสถานภาพของเกี่ยวโตภายหลังที่มีการโยกย้ายศูนย์กลางอำนาจของญี่ปุ่นอยู่บ่อยครั้งนับตั้งแต่สมัยมินาโมโตะ โยริโตะโมะ โชกุนคนแรกย้ายรัฐบาลไปอยู่ที่คะมะกูระ จนกระทั่งหลังสงครามเซงกิกะซะระ ตระกูลโทกุงะวะก็ได้ย้ายศูนย์กลางอำนาจจากเกี่ยวโตไปตั้งอยู่ที่เอโดะ หรือกรุงโตเกียวในปัจจุบัน ดังนั้นจึงเกิดคำถามว่า เกี่ยวโตในช่วงเวลาที่มีชาวต่างชาติเดินทางเข้ามาในญี่ปุ่น มีสถานภาพอย่างไร ในทัศนะและมุมมองความรับรู้ของชาวต่างชาติ โดยเฉพาะจากบันทึกของหมอแกมเฟอร์ ซึ่งเป็นเอกสารทางประวัติศาสตร์ที่เขียนบรรยายเกี่ยวกับประเทศญี่ปุ่นในปลายคริสต์ศตวรรษที่ 17 ไว้ค่อนข้างละเอียด และเป็นที่ยอมรับในแวดวงวิชาการประวัติศาสตร์ของญี่ปุ่น แต่ไม่เป็นที่แพร่หลายในแวดวงวิชาประวัติศาสตร์ในประเทศไทยเท่าไรนัก ในขณะนั้น ค.ศ.1691 ชาวญี่ปุ่นรับรู้ว่าการของประเทศของตนมีเมืองขนาดใหญ่ที่มีประชากรหนาแน่นและเป็นศูนย์กลางแห่งความหลากหลายที่แตกต่างกันตามแต่บริบทด้วยกัน 3 แห่งประกอบด้วย นครโอซาก้า นครเกียวโต และนครเอโดะ แต่ที่น่าสังเกตคือ ชาวต่างชาติรับรู้ต่อความเป็นเมืองเอก

ทั้งสามนี้อย่างไร ซึ่งแต่ละเมืองล้วนมีสภาพแวดล้อมที่ต่างกันออกไป โดยเฉพาะเกี่ยวโต ที่มีสถานภาพค่อนข้างพิเศษกว่าสองเมืองดังกล่าว

เอกสารบทที่ 9 และบทที่ 10 กล่าวถึงเกี่ยวโตในทัศนะของแกมเฟอร์ โดยฉบับที่นำมาศึกษาค้างนี้ปรากฏอยู่ในหนังสือ “Kaempfer’s Japan Tokugawa Culture Observed” ซึ่งแปลจากเอกสารต้นฉบับแปลที่เผยแพร่ที่กรุงลอนดอน ประเทศอังกฤษ ใน ค.ศ.1727 ที่หมอแกมเฟอร์บันทึกเอาไว้ตั้งแต่เมื่อปลายคริสต์ศตวรรษที่ 17 แปลโดย ดร.เบ็ญทริช เอ็ม. โบดาร์ต-ไบลีย์ เมื่อ ค.ศ.1999 ตีพิมพ์เผยแพร่โดยสำนักพิมพ์แห่งมหาวิทยาลัยฮาวาย ซึ่งเนื้อหาที่ได้ทำการแปลในชั้นหลังนี้มีการปรับปรุงใหม่เพื่อความสะดวกในการอ่านและทำความเข้าใจ อย่างไรก็ตามผู้ศึกษามีความเห็นว่ ในแวดวงประวัติศาสตร์ไทย ที่เกี่ยวข้องกับประเทศญี่ปุ่นยังไม่มีการหยิบยกเอกสารดังกล่าวมาใช้ศึกษา ประกอบกับงานศึกษาทางประวัติศาสตร์ญี่ปุ่นโดยนักวิชาการไทยส่วนใหญ่ มักจะกล่าวถึง บริบทโดยภาพรวมของประวัติศาสตร์ญี่ปุ่นอาทิ งานของอาจารย์ดำรง ฐานดี อาจารย์พีชรี สุมิตร และอาจารย์เพ็ญศรี กาญจนโนมัย เป็นต้น เป็นที่น่าสนใจว่าในแต่ละปีมีจำนวนนักท่องเที่ยวชาวไทยเดินทางไปเยี่ยมชมแหล่งโบราณสถานที่เกี่ยวโตเป็นจำนวนมาก แต่ความรู้ที่คนไทยมีเกี่ยวกับเกี่ยวโตนั้นน้อยนิด และมักจะสับสนระหว่างเกี่ยวโต หรือโตเกียว เมืองไหนเป็นเมืองหลวงกันแน่ ทั้งนี้สถานภาพความรู้เกี่ยวกับงานศึกษาประวัติศาสตร์ญี่ปุ่นมีเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะหนังสือประวัติศาสตร์ที่มีการตีพิมพ์อย่างแพร่หลาย ในขณะที่เดียวกันงานศึกษาทางด้านประวัติศาสตร์ญี่ปุ่นในแวดวงวิชาการก็พบว่าชบเซามากหากเปรียบเทียบกับงานศึกษาเกี่ยวกับภาษาและวรรณคดีญี่ปุ่น ดังนั้นจึงสมควรจะนำเสนอให้เห็นถึงบริบทสภาพของเกี่ยวโตในทัศนะการรับรู้ของชาวต่างชาติ ว่ามีมุมมองและบรรยายถึงบริบทสภาพของเมือง

เกียวโตอย่างไร เหตุใดจึงมีการบันทึกภาพของเมือง
เกียวโตไว้เป็นจำนวนมาก พร้อมกันนี้ผู้ศึกษาจะได้นำ

เสนอให้เห็นถึงข้อถกเถียงเกี่ยวกับเกียวโตในโลกทัศน์
ของชาวต่างชาติในบริบทร่วมสมัยอีกประการ

หมอบกมเฟอร์ (บนหลังม้า)และอิมะมูระ เอเซะ (ล่าม) ที่มา: <https://goo.gl/tYkacV>

ในเบื้องต้นของการเดินทางไปเยือนรัฐบาล
โชกุนที่นครเอโดะอันเป็นศูนย์กลางการปกครองของ
ญี่ปุ่นในขณะนั้น คณะเดินทางชาวเนเธอร์แลนด์ หรือ
ที่คุ้นหูกันในชื่อ ฮอลันดา ซึ่งใช้ภาษาดัตช์เป็นส่วน
ใหญ่ มีเป้าหมายในการเข้าพบโชกุนเพื่อการทำสัญญา
ทางการค้าเพื่อขอตั้งสถานการค้าในแผ่นดินญี่ปุ่นใน
ค.ศ.1691 โดยออกเดินทางจากสยามในปีเดียวกันถึง
เมืองท่านางะซะกิ ในบทที่ 9 ของหนังสือ Kaempfer's
Japan Tokugawa Culture Observed ได้กล่าวถึงบริบท
ของเมืองโอซาก้าเอาไว้อย่างคร่าวๆ โดยแกมเฟอร์
มองว่า โอซาก้าเปรียบดั่งเป็นเมืองหลวงของโชกุน
ทำให้เกิดคำถามว่า ทำไมแกมเฟอร์ถึงมองเช่นนั้น
คำตอบคือความรู้ความเข้าใจของชาวต่างชาติใน
ขณะนั้น ล้วนมองเมืองสำคัญๆ ในญี่ปุ่นเป็นเมือง
หลวงแทบทั้งสิ้นซึ่งในขณะนั้นญี่ปุ่นมีเมืองเอกด้วย
กัน 3 เมืองคือ โอซาก้า เกียวโต และเอโดะ ซึ่งถ่วง
ดุลอำนาจระหว่างกัน นอกจากนี้ชาวต่างชาติยังรับรู้
ว่า โชกุนเปรียบดั่งเป็นกษัตริย์ของญี่ปุ่น ความเข้าใจ

ดังกล่าวนี้มีมาอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ต้นคริสต์ศตวรรษที่
17 (Matthew Stavros, Norika Kurioka, 2015)
ขณะเดียวกันการที่แกมเฟอร์ได้ชี้ให้เห็นว่าโอซาก้า
เปรียบเสมือนเป็นเมืองหลวงของโชกุน ผู้ศึกษา
สันนิษฐานว่า น่าจะหมายถึง การเป็นเมืองท่าทางการ
ค้า สำหรับขนส่งสินค้า และเป็นศูนย์กลางอำนาจของ
โชกุนมากกว่า อย่างไรก็ตามในช่วงเวลาดังกล่าว โอ
ซาก้าเป็นที่รู้จักในนาม ศูนย์กลางการรวบรวมและจัด
จำหน่ายวัสดุและสินค้าจำนวนมากของประเทศ มีคลัง
สินค้าตั้งเรียงรายติดกันซึ่งเป็นของขุนนางศักดินาสร้าง
ขึ้นตามแม่น้ำโทสะโบะริกะวะ และแม่น้ำเอโดะโบะริ
กะวะ เนื่องจากเป็นเส้นทางคมนาคมขนส่งที่สำคัญ
ในยุคเกินโระคุ โอซาก้ามีตลาดใหญ่ 3 แห่งด้วยกัน
ประกอบด้วยตลาดข้าวใน โดะจิมะ ตลาดผักเทียนมะ
และตลาดปลาชะชะบะ ดังนั้นในแง่ของเศรษฐกิจ
โอซาก้าจึงเป็นศูนย์กลางทางการค้าที่มีพ่อค้าและผู้ให้
กู้เงินจำนวนมากในขณะนั้นที่เอโดะเป็นศูนย์กลางทางการ
เมืองการปกครอง ดังนั้นรัฐบาลที่เอโดะจึงมีการพัฒนา

เส้นทางโทโคโดะเป็นอย่างดีเพื่อรองรับการถ่ายโอนสินค้าไปมาระหว่างทั้งสองเมือง (National Graduate Institute for Policy Studies, 2018: Website)

การเดินทางของคณะทูตเนเธอร์แลนด์ (ดัตช์) ใน ค.ศ.1691 จากนครโอซาก้าไปยังนครหลวงเกียวโต เริ่มต้นขึ้นในช่วงรุ่งสางของวันพุธที่ 28 เดือนกุมภาพันธ์ ค.ศ.1691 โดยกัมเฟอร์กล่าวว่า

“...ในวันนี้ถึงสิบสามไมล์ญี่ปุ่นหรือเดินทางจากที่นี้เต็มวัน (จากโอซาก้า-ผู้ศึกษา) นั่นคือจากโอซาก้าไปยังชะคะ สามไมล์ญี่ปุ่น อีกสองไมล์ไปยังอิระคะตะ และสามไมล์ไปยังเมืองโยโคะ และห้าไมล์ผ่านทางตำบลฟุชิมิ เพื่อไปยังมิยะโกะ ในตอนแรกเราข้ามผ่านสะพานเคียวบาชิ หรือสะพานมิยะโกะ ซึ่งทอดข้ามแม่น้ำสายแรกรอบๆ ปราสาท จากนั้นเราก็เดินทางไปอีกประมาณหนึ่งไมล์เป็นทางเนินดินต่ำๆ ตามนาข้าวที่เต็มไปด้วยโคลนตมบนถนนที่มีแนวโค้ง อันเนื่องมาจากเส้นทางที่ไม่สม่ำเสมอของแม่น้ำใหญ่ซึ่งยังคงอยู่ทางด้านซ้ายมือของเรา ครึ่งไมล์ที่เราผ่านไปทางซ้ายมีบ้านเรือนกระจุกกระจายอยู่ตามทางซึ่งอยู่ในเขตการปกครองของโอซาก้า ต่อไปก็เดินทางไปตามลำธารของแม่น้ำซึ่งมีต้นไม้ยะยูระกิริ เป็นจำนวนมาก ต้นนี้เติบโตและใหญ่ที่สุดเท่าที่ต้นโอ๊คจะใหญ่ได้และมีเปลือกสีเทา เนื่องจากในฤดูใบไม้ผลิไม่มีใบ แต่มีผลสีเหลืองมาก ซึ่งชาวญี่ปุ่นรู้จักวิธีหาน้ำมันจากต้นไม้ถนนและบริเวณโดยรอบล้อมรอบไปด้วยหมู่บ้านและอื่นๆ อีกมากมาย (Engellbert Karpfer, 1999: 317) และมีชุมชนที่มีบ้านเรือนน้อยกว่าสองร้อยหลังคือ อิเมชิ โมริกุชิ (ในหมู่บ้านนี้มีการผลิตอบเชยซึ่งเป็นสินค้าหลัก) ชะคะ เดกุชิ ส่วนเมืองอิระคะตะมีบ้านเรือนห้าร้อยหลัง ... สำหรับมือเที่ยงของเรา มีโรงเตี๊ยมร้านน้ำชาและร้านเหล้าสาเกมากมายรวมทั้งร้านข้าวของที่สามารถหาซื้ออาหารอื่นๆ ได้ทุกประเภทเพื่อให้ได้เงินเล็กๆ น้อยๆ และยังมีโรงแรม

แต่ละแห่งซึ่งมีโสเภณีตบแต่งด้วยเครื่องสำอาง ทางด้านซ้ายมืออีกฟากหนึ่งของแม่น้ำเรายังสามารถมองเห็นปราสาทสีขาวของไดเมียว ชื่อว่า ทะคัตสึกิ เปล่งประกายและสวยงามจากระยะไกล...” (Engellbert Karpfer, 1999: 317)

หลังจากพักเที่ยงเป็นที่เรียบริ้วกัมเฟอร์จึงได้เดินทางผ่านหมู่บ้านคุซุสะ ซึ่งมีบ้านประมาณสองร้อยหลังและไปต่อที่เมืองอะชิโมโตะ ซึ่งมีบ้านเรือนประมาณสามร้อยหลัง หมู่บ้านสุดท้ายเต็มไปด้วยโรงแรมขนาดใหญ่และร้านเสริมสวยขายเครื่องสำอาง ไม่นานหลังจากนั้นเขาได้เดินทางไปเมืองโยโคะ ที่โด่งดังซึ่งล้อมรอบไปด้วยทางน้ำ เมืองชั้นนอกประกอบด้วยถนนสายหนึ่งซึ่งนำไปสู่สะพานไม้ขนาดใหญ่เรียกว่า โยโคะโอะฮาชิ มีความยาวประมาณ 400 ก้าวและมี 44 เสาทั้งหมดคดกแต่งด้วยโลหะ และมีลูกบิดบนหัวเสา (Engellbert Karpfer, 1999: 317) หลังจากข้ามสะพานไปแล้ว และผ่านประตูซึ่งมีการป้องกันเป็นอย่างดี สภาพเมืองและบ้านเรือนได้รับการดูแลเป็นอย่างดี ถนนในเมืองบางแห่งวิ่งไปทางทิศตะวันออกและทิศใต้และตัดกันในรูปแบบที่เป็นระเบียบ กล่าวได้ว่าเมืองโยโคะได้รับการจัดเตรียมและวางแผนเมืองเป็นอย่างดีจากศิลปินและช่างฝีมือ ทางด้านตะวันตกของปราสาทมีกำแพงหินโผล่ขึ้นมาอย่างน่าตื่นตาตื่นใจจากใจกลางของแม่น้ำ อาคารสีขาวที่มีหลายชั้นได้รับการตกแต่งประดับประดาอย่างสวยงามและเป็นหนึ่งในสถาปัตยกรรมท้องถิ่น ซึ่งทำให้เป็นภาพที่งดงาม ส่วนด้านนอกของปราสาทได้รับการเสริมสร้างด้วยกำแพงที่หยาบกร้านและมีกำแพงล้อมรอบทั่วเมือง ซึ่งที่นี้เป็นถิ่นพำนักของ ฮอนดะ ชิโมสะ ไดเมียวแห่งโยโคะ (Engellbert Karpfer, 1999: 318)

จากนั้นจึงเดินทางต่อไปยังเมืองอูจิ สำหรับการจัดหาชาชั้นดีเพื่อนำไปมอบแก่โชกุนที่เอโดะ

เมืองอุจิกูกกล่าวขานว่าเป็นเมืองที่มีชื่อเสียงที่สุดในประเทศญี่ปุ่นในเรื่องการผลิตชาชั้นดี และในแต่ละปีเมืองนี้จะต้องจัดชาชั้นดีให้กับรัฐบาล หลังจากนั้นอีกราว 2 ชั่วโมงบนหลังม้าคณะทูตก็เดินทางถึงฟูชิมิในเวลาประมาณบ่ายสอง ฟูชิมิเป็นเมืองเล็กที่ประกอบไปด้วยถนนกว้างและยาวเพียงไม่กี่แห่งซึ่งบางแห่งทอดยาวไปตามแนวขุนเขาที่เป็นป่าทางด้านขวาของแม่น้ำถนนส่วนกลางและถนนสายหลักทอดยาวไปเชื่อมต่อกับถนนที่จะเข้าสู่นครหลวงเกียวโต และมีการเชื่อมโยงอย่างใกล้ชิด กล่าวได้ว่าฟูชิมินับเป็นชานเมืองของเกียวโต เนื่องจากเป็นเมืองหลวงของประเทศญี่ปุ่น คณะทูตใช้เวลาในการเดินทางประมาณ 4 ชั่วโมงก่อนจะถึงที่พัก ซึ่งเต็มไปด้วยผู้คนจากเกียวโตมาเยี่ยมชมสถานที่ที่อยู่ในเมืองแห่งนี้ เป็นที่น่าสังเกตว่าในหมู่ผู้แสวงบุญโดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้หญิงจะสวมเครื่องแต่งกายด้วยชุดที่นิยมใส่กันในเกียวโต คือศิระจะปกคลุมด้วยผ้าไหมสีม่วงห้อยลงมาเหนือหน้าผากของพวกเขาและสวมหมวกฟางใบใหญ่เพื่อป้องกันความร้อนจากดวงอาทิตย์ นอกจากนี้ยังพบเห็นขอทานอยู่ประปรายในเมือง (Engellbert Karpfner, 1999: 318)

นอกจากนี้ยังมีคนร้องเพลง เป่าขลุ่ยหรือตีระฆังซึ่งมีความโดดเด่น ทุกที่บนถนนสายนี้จะพบเห็นฝูงชนซึ่งมีพ่อค้าแผงลอยและนักแสดง มีวัดที่ตั้งอยู่บนเนินเขาที่เขียวขจี ทางด้านขวาสว่างไสวด้วยโคมไฟหลายแห่งและยังได้ยินพระสงฆ์ทำเสียงดังมากโดยการตีลูกเล็ก ๆ กับค้อน ในขณะที่คณะทูตขี่ม้าผ่านแกมเฟอร์ก็ได้สังเกตเห็นวัดหนึ่งซึ่งเขาระบุว่าป็นวิหารที่มีการตกแต่งเป็นอย่างดี มีสุนัขตัวใหญ่สีขาวซึ่งเขาตีความว่าอาจทำมาจากปูนปลาสเตอร์ยืนอยู่ตรงกลางของแท่นบูชาหลักขนาดใหญ่ และแล้วการเดินทางของแกมเฟอร์ก็ถึงเป้าหมายคือนครหลวงเกียวโต (มิยะโกะ) ในเวลา 6 โมงเย็น เขาได้กล่าวเพิ่มเติมว่าในวันนี้เราเดินทางผ่านประเทศที่อุดมสมบูรณ์ซึ่งประกอบด้วยนาข้าว ที่นั่นเราได้เห็นเปิดป่าจำนวนมาก นอกจากนี้เรา

ยังได้เห็นนกหงส์สีขาวตัวใหญ่และนกกระสาจำนวนมากหนึ่งกำลังค้นหาอาหารในแอ่งโคลน ท้องนามีวัวไถนาตัวสีดำดูน่าสงสารและซุบซอม แต่มันก็มีความแข็งแรงมาก (Engellbert Karpfner, 1999: 318-319)

3.1 นครหลวงเกียวโตในจดหมายเหตุของแกมเฟอร์

นครหลวงเกียวโต หรือ มิยะโกะ เป็นเมืองหลวงเก่าแก่ของประเทศญี่ปุ่นที่ได้รับการก่อสร้างมาตั้งแต่ทศวรรษ ค.ศ.780 โดยพระบรมราชโองการของจักรพรรดิคัมมุ ทรงได้ดำเนินการก่อสร้างนครหลวงแห่งใหม่ และเริ่มอพยพพลเมืองจากนครหลวงนากาโอกะเคียว (เมืองหลวงในสมัยนารา) ไปยังนครหลวงแห่งใหม่ราว ค.ศ.794 (Matthew Stavros, 2014: 1-4) และสถาปนาให้เป็นเมืองหลวงถาวรในปีเดียวกันโดยชื่อว่า “เฮอันเคียว” อันมีความหมายว่า นครหลวงแห่งความสงบสันติ ในเวลาต่อมาได้เปลี่ยนชื่อเป็น “เกียวโต” ราวคริสต์ศตวรรษที่ 11 มีความหมายว่า “นครหลวงแห่งนครหลวงทั้งปวง” และได้รับการยกย่องว่าเป็นนครหลวงที่ยิ่งใหญ่ที่สุดในประวัติศาสตร์ญี่ปุ่น (Herbert E, Pluschow, 1986: 1 - 3)

เช้าวันรุ่งขึ้นคือวันที่ 29 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1691 ตรงกับวันเสาร์ คณะทูตได้มีการส่งมอบของขวัญให้แก่ตัวแทนรัฐบาลตามประเพณีญี่ปุ่น ที่อยู่อาศัยของคณะทูตอยู่ด้านตะวันตกสุดของเมืองตรงข้ามกับปราสาทของโชกุน (ปราสาทนijo เป็นปราสาทอยู่ด้านตะวันตกสุดของเกียวโตในเวลานั้น เนื่องจากฝั่งเมืองได้ขยายไปทางทิศตะวันออกของแม่น้ำคะโมะงะวะในสมัยเอโดะ) พิธีการที่จะเข้าสู่ตัวปราสาทนijoซึ่งเป็นศูนย์ราชการของโชกุนในนครหลวงจะต้องได้รับการอนุญาตจากผู้แทนรัฐบาลก่อน เมื่อได้รับการประกาศแล้วจึงจะเข้าสู่ตัวปราสาทได้ แกมเฟอร์กล่าวว่าคณะทูตเดินทางประมาณ 20 ก้าวเข้าไปในโถงชั้นใน ซึ่งมีข้าราชการสำนักอาศัยอยู่ในสถานที่แห่งนี้ มีข้าราชการ

สำนักประมาณ 20 คนนั่งอย่างเป็นระเบียบอยู่ในห้องดังกล่าว จากนั้นก็เข้าสู่ห้องส่วนที่สามและถูกร้องขอให้นั่งลง ภายหลังจากนั้นไม่นานชายอายุประมาณ 60 ปีก็ปรากฏตัวขึ้นโดยสวมเสื้อคลุมสีเทา เขานั่งลงห่างจากคณะทูตประมาณ 4 ก้าวซึ่งมาในฐานะตัวแทนของรัฐบาลโชกุน เขาแสดงความยินดีตลอดจนขอบคุณสำหรับของขวัญที่คณะทูตได้มอบให้ (Engellbert Karpfer, 1999: 319) ของขวัญได้รับการจัดแสดงไว้ในห้องส่วนกลางดังกล่าวข้างต้นประกอบไปด้วยเสื้อไหมพรม ผ้าลินิน ผ้าไหม ชุดเครื่องยาสูบที่มีส่วนประกอบแตกต่างกัน หลังจากที่พบตัวแทนรัฐบาลเป็นเวลาประมาณเกือบ 4 ชั่วโมง นับตั้งแต่เวลา 10 โมงเช้า จนถึงเวลาประมาณเกือบบ่ายโมงคณะทูตก็ได้กล่าวอำลา ต่อจากนั้นจึงเดินทางไปที่บ้านของผู้แทนรัฐบาลคนใหม่ที่เพิ่งมาถึงเกียวโตเมื่อไม่นาน ซึ่งเขายังไม่คุ้นเคยกับมารยาทในการต้อนรับชาวเนเธอร์แลนด์ (ดัตช์) (Engellbert Karpfer, 1999: 320)

ภายในมีทหารรักษาความปลอดภัยอยู่ที่ประตูเกือบ 50 คน ในบ้านหรือห้องโถงทางเข้ามีชายหนุ่มแต่งตัวมั่งคั่ง ทุกคนนั่งอยู่ในตำแหน่งแห่งที่ของตนเอง พวกเขาปฏิบัติกับเราด้วยการมอบยาสูบพื้นเมืองและขนมปังกรอบหวาน กับทั้งพูดคุยกับคณะทูตเป็นเวลาชั่วครู่หนึ่ง หลังจากนั้นไม่นาน ผู้แทนรัฐบาลก็ปรากฏตัวพร้อมกับชุดพิธีการสีดำของเขา และดูเหมือนว่าจะมีอายุประมาณ 36 ปี กำลังมีแข็งแรง เขากล่าวกับคณะทูตว่า “...คุณมาถึงในตอนเช้าที่สภาพอากาศดี จงโชคดี จงโชคดี...” ภายหลังจากสนทนาอันสั้น ฉากประตูนั้นก็ถูกเลื่อนปิดลง (Engellbert Karpfer, 1999: 320)

หลังจากใช้เวลาพอสมควรในการพบผู้แทนรัฐบาลโชกุนเป็นเวลาหนึ่งชั่วโมงแล้ว คณะทูตก็เดินทางออกจากบ้านดังกล่าว เนื่องจากสภาพอากาศปลอดโปร่ง จึงเดินทางไปยังบ้านของผู้แทนรัฐบาลคนที่สองเป็นระยะทางประมาณ 100 ก้าว สำหรับพิธีการ

ต่างๆ ก็กระทำเช่นเดียวกันกับที่กล่าวมาแล้วเบื้องต้น จากนั้นจึงเข้าพบกับชายวัยเกือบ 60 ปีดูสง่างามและสวมชุดผ้าคลุมสีดำเป็นชุดพิธีการ เขามีอิทธิพลและเป็นมิตรและจากนั้นคณะทูตจึงขอลากลับในเวลาประมาณบ่ายโมง (Engellbert Karpfer, 1999: 320)

นครหลวงเกียวโตหรือในอีกชื่อหนึ่งคือ “เกียวโนะมิยะโกะ” เป็นคำท้องถิ่นภาษาญี่ปุ่นสำหรับเรียกเมืองเกียวโต ซึ่งมีสถานะพิเศษกว่าเมืองอื่นเนื่องจากเป็นสถานที่ประทับของสมเด็จพระจักรพรรดิหมอบลัดเดอร์ได้พรรณนาถึงสภาพทางภูมิศาสตร์ของเกียวโตเอาไว้ว่า เมืองนี้ตั้งอยู่ในที่ราบลุ่มในจังหวัดยะมะโตะและทอดตัวยาวสามโนสึไมล์จากเหนือสู่ใต้และประมาณครึ่งไมล์จากตะวันออกไปตะวันตก ล้อมรอบไปด้วยเทือกเขาที่อุดมไปด้วยพืชพรรณและแหล่งน้ำ มีวัดวาอารามและโบสถ์วิหารจำนวนมาก มีแม่น้ำต้นแบ่งออกเป็นสามสายไหลผ่านเมือง ส่วนแม่น้ำใหญ่มาจากทะเลสาบโนโอะซี อีกสองสายมีต้นกำเนิดจากเทือกเขาทางตอนเหนือ ทั้งสามสายไหลเข้ามาบรรจบกันใจกลางเมือง และเมื่อมาถึงจุดที่มีแม่น้ำทอดยาวจากสะพานขนาดใหญ่ยาวประมาณ 200 ก้าวเรียกว่า ชันโจะ โนะ ฮาชิ (สะพานชันโจะ) จากแม่น้ำไปทางทิศตะวันตกเฉียงใต้เล็กน้อย ในตอนบนของนครเกียวโตจะเป็นเขตศูนย์ราชการเรียกว่า “โคริ” ซึ่งเป็นพื้นที่เฉพาะเจ้านายชั้นสูงและข้าราชการผู้ถวายการรับใช้จักรพรรดิ ซึ่งเป็นเมืองขนาดเล็กซ้อนทับอีกชั้นหนึ่งในเกียวโต และเป็นพื้นที่ที่แยกตัวออกจากเมืองของสามัญชนโดยมีคูน้ำและกำแพงล้อมรอบ (Engellbert Karpfer, 1999: 321)

ทางด้านตะวันตกของเกียวโตเป็นพื้นที่ปิดมีปราสาทซึ่งสร้างด้วยหิน หรือป้อมปราการซึ่งสร้างโดยโชกุนเพื่อความปลอดภัยของตนเองในช่วงสงครามกลางเมืองในอดีต (สงครามโอนิน) ตอนนี้อยู่บูรณะเพื่อใช้เป็นที่พำนักสำหรับโชกุนเมื่อเดิน

ทางมานครหลวงเกียวโต พื้นที่ปราสาทถูกกำหนดให้มีรูปแบบสี่เหลี่ยมจัตุรัส แต่ละด้านมีความยาวประมาณ 275 เมตร และมีคูน้ำล้อมรอบมีหอคอยสูงทรงสี่เหลี่ยมจัตุรัสนอกจากนี้คูน้ำยังมีปลาการ์ฟด้วย (Engellbert Karpfner, 1999: 322)

รูปแบบของการจราจรภายในเมือง แกมเฟอร์ระบุว่า ถนนในเมืองค่อนข้างแคบและตรงไปทางทิศตะวันออกและทิศใต้ เนื่องจากฝุ่นและมีคนจำนวนมากเดินไปรอบๆ จึงเป็นไปได้ยากที่จะเห็นจุดสิ้นสุดของถนน ส่วนบ้านเรือนของพลเมืองมีทั้งแคบ สูงสองชั้นทำจากไม้ฉาบด้วยปูน ซึ่งเป็นแบบบ้านที่สร้างขึ้นตามแบบฉบับของประเทศญี่ปุ่นและมีหลังคามุงด้วยไม้ เมืองเกียวโตเป็นแหล่งของการทำงานและการค้าขายของชาวญี่ปุ่นส่วนใหญ่ แต่มีบางครัวเรือนที่ไม่ผลิตเพื่อขายนั่นคือเหรียญทองแดง นอกจากนี้ยังมีเหรียญกษาปณ์ หนังสือที่ทำจากวัสดุที่ยอดเยียมด้วยดอกไม้และทองและเงิน งานย้อมสีที่หาชมได้ยาก รวมถึงผลิตผลจากงานแกะสลักที่มีคุณภาพ เครื่องดนตรี ภาพวาด ตู้เคลือบ เครื่องใช้อื่นๆ การทำงานอย่างพิถีพิถันของการหลอมทองคำและความหลากหลายของโลหะ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเหล็กที่ดีที่สุดและอาวุธอื่นๆ และจะพบกับเสื้อผ้าที่สวยงามที่สุด อุปกรณ์เสริมที่ทันสมัยทุกประเภท ตุ๊กตาและของเล่นซึ่งเป็นประติมากรรมของชาวเกียวโตมีขายและหาซื้อได้ที่เกียวโต และแน่นอนว่า จะไม่มีใครสามารถคิดหรือหาวัตถุที่ทำด้วยฝีมือได้ในต่างประเทศซึ่งไม่สามารถทำซ้ำได้ที่นี้ เนื่องจากของต้นแบบอยู่ที่เกียวโต และจากที่กล่าวมานี้จึงส่งเสริมให้เกียวโต เป็นแหล่งรวบรวมสินค้าฝีมือยอดเยี่ยมของประเทศ สินค้าที่มีอยู่ทุกมุมทลในประเทศจะถูกส่งไปขายที่เกียวโต เนื่องจากเป็นที่ต้องการมาก เพราะเป็นสินค้าคุณภาพดี มีการติดฉลากว่าทำมาจากเกียวโต และเป็นที่น่าสังเกตว่า ผู้คนที่เดินทางผ่านเข้ามาในเกียวโตไม่มีใครที่ไม่ซื้อสินค้าจากเกียวโตเพื่อนำกลับบ้าน (Engellbert

Karpfner, 1999: 322)

จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่า เกียวโตเป็นสถานที่อยู่อาศัยของผู้ที่มีอำนาจแห่งหนึ่งของประเทศ และอยู่ภายใต้การบริหารงานโดยเจ้าหน้าที่ฝ่ายบริหารคือขุนแก้ว ซึ่งหมายถึง คณะกรรมาธิการ, ผู้ปกครอง, ผู้ว่าราชการ และในเขตการปกครองของประเทศญี่ปุ่น จังหวัดที่อยู่ทางตะวันตกต้องปฏิบัติตามคำสั่งจากเกียวโต โดยผู้ปกครองทำหน้าที่ในด้านปกครองคอยเป็นหูตาสอดส่องให้กับรัฐบาลกลางที่เอโดะ ทั้งยังทำหน้าที่ระงับข้อพิพาท รวมไปถึงไกล่เกลี่ยปัญหาหรือตัดสินคดีความต่างๆ ดังนั้นรูปแบบทางการเมืองการปกครองจึงมีลักษณะเช่นเดียวกันกับที่โอซาก้า และจากจดหมายเหตุของแกมเฟอร์ระบุว่า จำนวนพลเมืองที่ไม่นับ เชื้อพระวงศ์และข้าราชการผู้ถวายการรับใช้ในไดริ รวมทั้งพลเมืองในวัดวาอารามเกียวโตมีประชากรใน ค.ศ.1691 แบ่งเป็นเพศชาย 1,200,000 คน และเพศหญิง 1,400,000 คน รวมเป็น 2,600,000 คน ตามที่ปรากฏในรายงานการตรวจสอบประจำปีในมิยะโกะ ซึ่งนับว่าเป็นจำนวนประชากรที่หนาแน่นมากแห่งหนึ่งในโลก และยังมีการตรวจตราความเป็นอยู่ของพลเมืองอย่างทั่วถึง นอกจากนี้ก็ยังมโนโยบายให้พลเมืองแจ้งจำนวนสมาชิกในครอบครัวของตนเองต่อเจ้าหน้าที่ปกครองท้องถิ่น โดยนัยว่าเป็นการสำรวจสำมะโนประชากรที่มีประสิทธิภาพมากในคริสต์ศตวรรษที่ 17 ตอนปลาย (Engellbert Karpfner, 1999: 323) และจากรายงานการตรวจสอบในเกียวโต มีรายละเอียดของจำนวนประชากรรวมถึงสิ่งก่อสร้างประกอบด้วย วัดในพระพุทธศาสนา จำนวน 3,893 แห่ง ศาลเจ้าชินโต 2,127 แห่ง ข้ารับใช้ประจำศาลเจ้าชินโต 9,003 คน นักบวชบนภูเขา (ยะมะบุชิ) 6,073 คน นักบวชในศาสนาพุทธ 37,093 คน ที่อยู่อาศัยของโดเมียวในเกียวโต 137 แห่ง ถนน 1,858 เส้น สะพาน 87 แห่ง เป็นต้น (Engellbert Karpfner, 1999: 323-324)

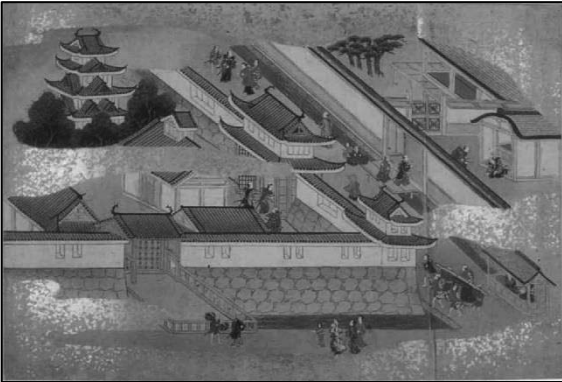
ในวันศุกร์ที่ 2 มีนาคม ค.ศ.1691 คณะทูตเนเชอแลนต์ได้ออกจากนครหลวงเกียวโต และอาศัยเที่ยวเป็นเวลาเกือบชั่วโมงเพื่อไปยังสถานที่ที่เรียกว่า อะวะตะกุชิ บริเวณถนนของพื้นที่ชานเมือง คณะทูตได้รับการกล่าวอำลาจากเจ้าของโรงแรมด้วยเหล้าสาเก และขนมขบเคี้ยว หลังจากออกเดินทางคณะทูตก็เดินทางถึงจุดชุมวิวที่อิโนะโอกะ และยะโคชะยะ ซึ่งตั้งอยู่ห่างจากนครหลวงเกียวโตประมาณหนึ่งไมล์ ณ ที่แห่งนี้บรรดาคณะเดินทางได้ดื่มน้ำชาและเอาศึระล้างกับน้ำเพื่อให้หายเมา หมู่บ้านแห่งนี้ทอดยาวไปจนถึงอีกหมู่บ้านยะสุโนะชิตะ ซึ่งใช้ชื่อจากไม้ไผ่จำนวนมากที่ปลูกที่นั่น หมู่บ้านแห่งนี้ผลิตยาสูบจำนวนมากและมีคุณภาพดีที่สุดใน นอกจากนี้ยังสามารถมองเห็นพระอารามของโมโรซะ ไดเมียวจินกับเสาโทริอิ ตั้งอยู่ด้านข้างของถนน และยังมีพระคันทันอนกับจิโซปิดทองขนาดใหญ่ หลังจาก 4 ชั่วโมงคณะทูตก็เดินทางถึงหมู่บ้าน อิวะโนะชะยะ และเดินทางต่อไปที่โออิวาเกะ ผู้คนที่กำลังยุ่งอยู่กับการตัดกลิ้งไม้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งงานช่างไม้ที่เกี่ยวข้องกับศาสนา จากนั้นใช้เวลาเดินทางผ่านเมืองประมาณครึ่งชั่วโมง ทางขวาจะเห็นเทือกเขาสูงปกคลุมด้วยหิมะเรียกว่า โอโตฮายามะ และมีถนนที่เชื่อมต่อกับฟูชิมิ ภายในเวลา 4 ชั่วโมงคณะทูตก็เดินทางถึงเมืองเล็ก ๆ แห่งหนึ่งในโอเอชิ เมืองนี้เป็นเมืองเล็ก ๆ ในแคว้นโอมิ และมีถนนยาว มีบ้านไร่ ฟาร์ม และบ้านเรือนประมาณหนึ่งพันแห่ง รวมทั้งโรงแรมขนาดเล็ก เมืองแห่งนี้ตั้งอยู่บริเวณขอบทะเลสาบที่ใสสะอาด และพื้นที่แห่งนี้อยู่ภายใต้การควบคุมโดยตรงของโชกุน และอยู่ภายใต้การควบคุมของผู้เก็บภาษี อย่างไรก็ตามทะเลสาบดังกล่าวถูกสร้างขึ้นจากแผ่นดินไหวจึงทำให้เกิดการถล่มของดินและถูกน้ำท่วมขัง ในขณะที่เดียวกันก็สังเกตเห็นภูเขาไฟฟูจิ ทะเลสาบค่อนข้างแคบแต่ขยายออกไปประมาณ 40 – 50 ไมล์ญี่ปุ่นไปทางตะวันตกเฉียงเหนือขึ้นไปยังจังหวัดคะงะ และการขนส่งสินค้าจากคะงะไปเกียวโต

จะขนส่งโดยเรือ อย่างไรก็ตามจดหมายเหตุก็สะท้อนให้เห็นว่า พลเมืองในพื้นที่ทะเลสาบประกอบอาชีพเป็นชาวประมง ผลิตปลาเป็นจำนวนมากเช่น เนื้อปลา แคลมอน ปลากระพง และปลาชนิดอื่นๆ ทะเลสาบแห่งนี้มีแม่น้ำไหลผ่านนครหลวงเกียวโตเส้นทางหนึ่งผ่านโยโคะอีกทางหนึ่ง และไปรวมกันที่โอซาก้าไหลลงสู่ทะเล (Engellbert Karpfner, 1999: 323–325)

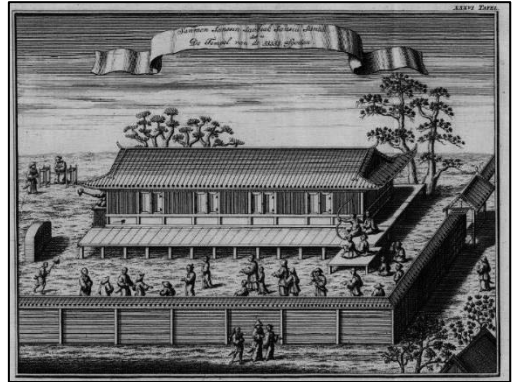
จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่า เกียวโตมีสภาพเป็นเมืองหลวงในทางทฤษฎีตลอดระยะเวลาของสมัยโทกุงะวะ เนื่องจากเป็นที่ตั้งของราชสำนักและมีบรรดาข้าราชการพักอาศัยอยู่ล้อมรอบพระราชวังอิมพีเรียลซึ่งหันหน้าไปทางทิศใต้ จากบริเวณทางเหนือของพระราชวังลงไปทางใต้สะท้อนให้เห็นถึงการวางผังเมืองตามแบบเมืองหลวงของจีน มีขอบเขตและการจัดวางที่มีประสิทธิภาพ มีวัดอุทยานหลวงสองแห่งได้แก่ คัทซึระ และ ชุกะคิอิน ตั้งอยู่บริเวณทิศตะวันตกและตะวันตกเฉียงเหนือซึ่งจักรพรรดิจะต้องได้รับอนุญาตจากรัฐบาล วัดวาอารามต่างได้รับความเสียหายบางส่วนอันเกิดจากสงครามในคริสต์ศตวรรษที่ 16 แต่ก็ได้รับการบูรณะอย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้เกียวโตยังเป็นที่อยู่อาศัยของช่างฝีมือและพ่อค้าซึ่งมีสถานประกอบการเป็นจำนวนมาก ถนนในเกียวโตถูกจัดวางตามหลักเรขาคณิตและชุมชนได้รับการวางผังแบบตารางหมากรุกซึ่งเป็นลักษณะพิเศษ นอกจากนี้ยังมีการผสมผสานสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์จากงานฝีมือ อาหารจานพิเศษ พลเมืองเกียวโตต่างมีส่วนร่วมต่อการทำนุบำรุงและอุปถัมภ์พระพุทธศาสนาอย่างต่อเนื่อง ในสมัยโทโยโทมิ อิเดะโยชิเงาได้ทำให้เกียวโต กลายเป็นนครหลวงที่ยิ่งใหญ่ และทำให้เป็นที่รู้จักในฐานะศูนย์กลางทางวัฒนธรรม สังคม และเศรษฐกิจ มีงานหัตถกรรมฝีมือที่วิจิตรบรรจงเช่น ผ้าไหม สิ่งทออื่นๆ งานเคลือบเงาและงานโลหะซึ่งเป็นสินค้าชนิดพิเศษ และจากรายงานการสำรวจสำมะโนประชากรใน ค.ศ.1593 ซึ่งให้เห็นว่าในภาคเหนือของ

เกียวโตเป็นศูนย์กลางทางการค้าที่บริเวณถนนมูโรมะจิ ซึ่งมีสถานประกอบการและร้านค้ามากถึง 19 แห่ง เป็นงานฝีมือที่ผลิตน้ำมัน เงินทองแดง กระป๋อง เข็ม เย็บผ้าไหม งานทอผ้าด้วยทองคำเปลว เครื่องเคลือบ ดาบ เกราะ เครื่องหนัง ไบมีด ผ้า ม่านไม้ไผ่ แปรง

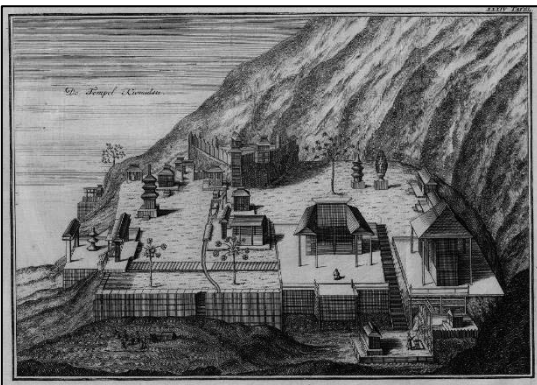
พัด ร่ม ซ้อนชา ภาพวาด ยา ฯลฯ สะท้อนให้เห็นว่าเกียวโตเป็นเมืองหลวงที่การค้าขายคับคั่งและมีงานอุตสาหกรรมระดับท้องถิ่นมาเป็นเวลานานแล้ว (Marius B. Jansen, 2002: 166-167)

ปราสาทนิจิโจ ส่วนราชการหลักของโชกุนในเกียวโต (Engellbert Karpfer, 1999: 321)

วัดซันจูซันเกินโดะภาพวาดในหนังสือ The History of Japan ของหมอแอมเฟออร์ เผยแพร่ใน ค.ศ.1727 (Engellbert Karpfer, vol 2, 1727: 375)

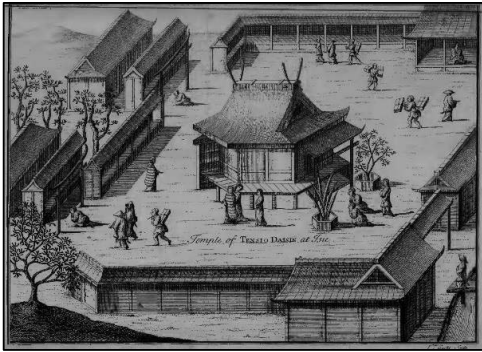
วัดคิโยมิดซุเดระ นครหลวงเกียวโต เผยแพร่ใน ค.ศ.1727 (Engellbert Karpfer, vol 2, 1727: 368)

วัดโฮโคจิ (Hokoji) (Engellbert Karpfer, vol 2, 1727: 372-373)

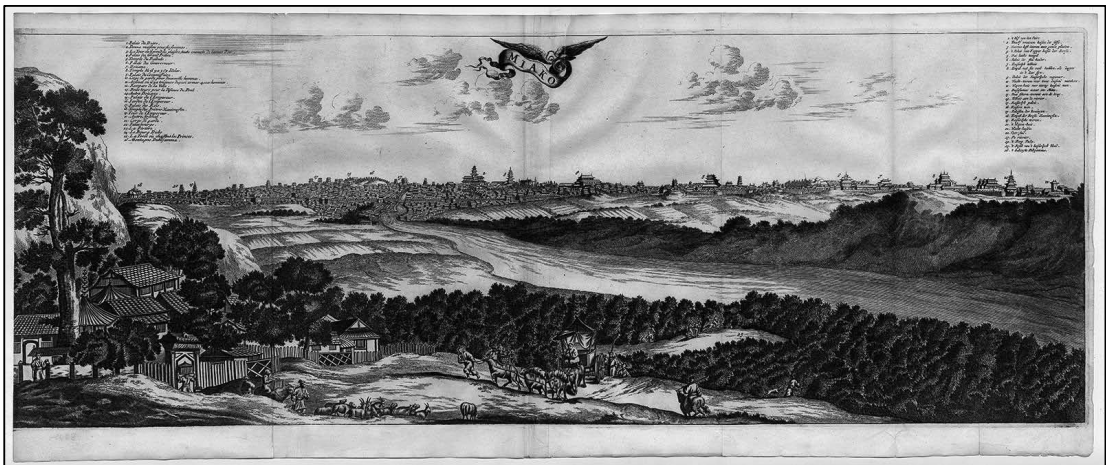
พิธีกรรม หัวเข็ม

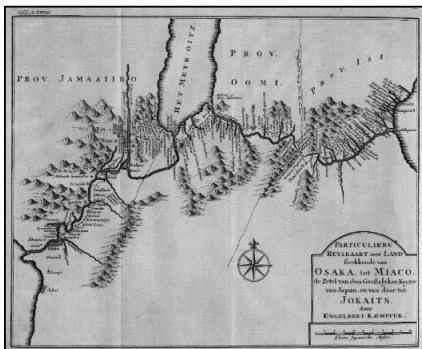
ศาลเจ้าโยชิเดะที่เกียวโต
(Engellbert Karpfper, vol 1, 1727: 527)

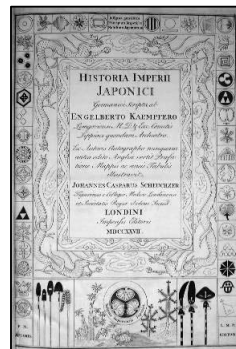
ภาพของวัดชิออน-อิน ในเกียวโต ลงสีใหม่ โดยเก็บรักษาไว้
ที่หอสมุดแห่งชาติอังกฤษ (Beatrice M., 1992: 31)

ทัศนียภาพของนครหลวงเกียวโตใน ค.ศ.1669 จากบันทึกของ Arnoldus Montanus ซึ่งเป็นครูสอนศาสนาและนักเขียน
ชาวเนเธอร์แลนด์ หนังสือของเขาได้รับการตีพิมพ์มีเนื้อหาเกี่ยวกับเทววิทยาประวัติศาสตร์และภูมิศาสตร์
(Arnoldus Montanus, 1680: 457, Matsuda Koichiro, 2016)

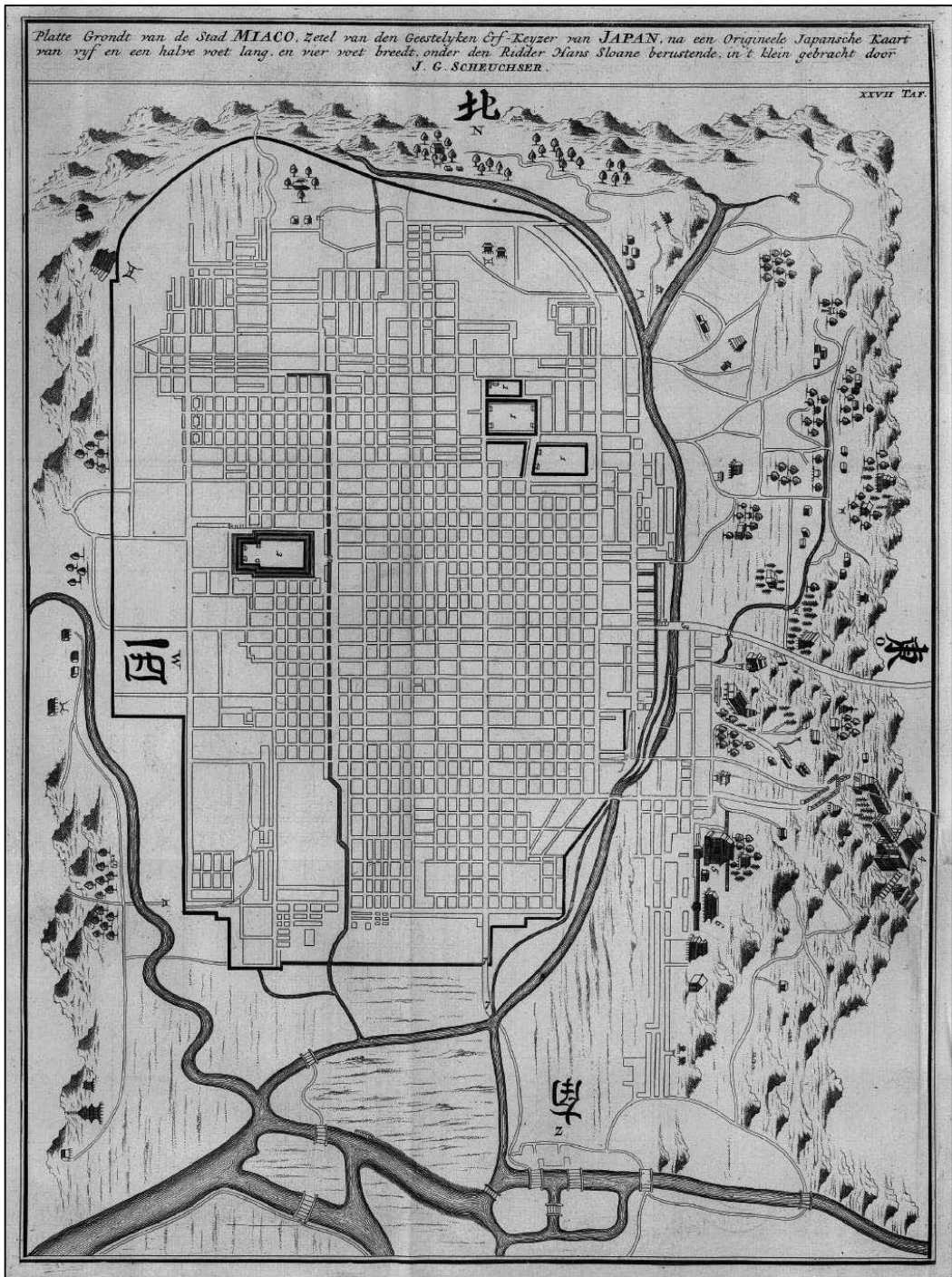

แผนที่ระยะทางจากโอซาก้าไปโตะยะของหมอบเกมเฟอร์
ระหว่าง ค.ศ.1691-1692 เผยแพร่เมื่อ ค.ศ.1729
ที่มา: <https://goo.gl/PBEkLq>

The History of Japan
เผยแพร่นใน ค.ศ.1727

แผนที่นครหลวงเกียวโต ด้านบนสุดมีการพิมพ์คำว่า Miaco เป็นคำภาษาละติน แปลเป็นภาษาญี่ปุ่นคือ มิยะโกะ หมายถึง นครหลวง, เมืองหลวง (Engellbert Karpfer, vol 2, 1727: 342) จากภาพสังเกตได้ว่า “ปราสาทนijo” ที่มีคูน้ำล้อมรอบ ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกของผังเมือง (ตรงตามบันทึกของแกมเฟอร์) ในช่วงเวลาตั้งแต่ปลายคริสต์ศตวรรษที่ 16-19 ปราสาทนijo คือศูนย์ราชการหลักของโชกุนในเกียวโต มีผู้แทนรัฐบาลทำหน้าที่ดูแลและสอดส่องความเคลื่อนไหวของราชสำนัก

3.2 ข้อสังเกตบางประการเกี่ยวกับจดหมายเหตุระยะการเดินทางของหมอแกมเฟอร์

เมื่อพิจารณาจดหมายเหตุระยะการเดินทางของหมอแกมเฟอร์ที่บรรยายถึงนครหลวงเกียวโต ผู้ศึกษาพบว่า สิ่งพิเศษที่แกมเฟอร์พยายามจะอธิบายให้เห็นถึงความโดดเด่นของเกียวโตคือ สภาพของบ้านเรือน ร้านค้า ตรอก ซอกซอย ถนน ผู้คน และบริบทแวดล้อมที่แกมเฟอร์ได้พบเห็น โดยสามารถจัดแบ่งหมวดหมู่ได้เช่น การอธิบายด้านการเมืองการปกครอง แกมเฟอร์มองว่าเกียวโตเป็นเมืองหลวงอย่างแท้จริง โดยอาศัยจากข้อมูลจำนวนประชากรที่อาศัยอยู่ในเกียวโตราว 2.6 ล้านคนซึ่งนับว่ามีจำนวนมากเมื่อเทียบกับเมืองอื่น ๆ ในโลกตะวันตกหรือในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ แกมเฟอร์มองว่า เกียวโตไม่เหมือนเมืองอื่นแม้ว่าจะมีลักษณะเป็นเมืองแบบ “โจกะมะชิ” หรือเมืองใต้ปราสาทซึ่งมีศูนย์ราชการหลักอยู่ที่ปราสาทนิโจ และเมืองหลวงที่รัฐบาลเอโดะให้ความสำคัญในระดับสูง โดยพิจารณาจากการส่งขุนนางมาเป็นผู้ตรวจความเคลื่อนไหวของราชสำนัก ในด้านสังคมและวัฒนธรรม แกมเฟอร์บรรยายถึงสภาพบ้านเรือนพลเมืองชาวเกียวโตซึ่งประกอบอาชีพที่หลากหลาย มีวัดวาอาราม ศาลเจ้าชินโตเป็นจำนวนมาก ในด้านเศรษฐกิจ แกมเฟอร์ยกย่องให้เกียวโตเป็นศูนย์กลางทางเศรษฐกิจอีกแห่งหนึ่งของประเทศอันเนื่องมาจากมีแหล่งสินค้าหัตถกรรมเป็นจำนวนมาก มีผู้คนแห่แหนเข้ามาซื้อขายสินค้าที่หลากหลายซึ่งหาได้ที่เกียวโตเท่านั้น และในด้านสาธารณสุข โภค แกมเฟอร์ได้อธิบายให้เห็นถึง รูปแบบของการวางผังเมืองที่มีประสิทธิภาพของเกียวโต บ้านเรือนถูกจัดวางตามตำแหน่งแห่งที่ตามรูปแบบหมากรุก ที่มีการชอยแบ่งพื้นที่ใช้สอยออกเป็นตาราง เพื่อให้ง่ายต่อการคมนาคม มีสะพานและถนนหลายสายตัดผ่านกันไปมา และระบบป้องกันอัคคีภัยภายในเมือง ซึ่งนับว่าเป็นเมืองที่มีการวางมาตรการป้องกันภัยที่มีประสิทธิภาพมากแห่งหนึ่งในญี่ปุ่น และ

แน่นอนว่าแกมเฟอร์ใช้เวลาเพียงแค่ 2 วันเพื่อที่จะบันทึกเรื่องราวของเที่ยวโตให้ได้มากที่สุดเท่าที่เวลาจะอำนวย มีรูปภาพสเก็ตเป็นจำนวนมากที่เขาวาดเอาไว้ แต่เป็นที่น่าสังเกตว่า เขามีเวลามากพอหรือที่จะวาดภาพนครหลวงเกียวโตให้ออกมาสมบูรณ์ที่สุด หรือวาดวัดวาอารามให้ออกมาสมบูรณ์ที่สุด ทั้ง ๆ ที่มีเวลาปฏิบัติภารกิจเพียงแค่ 2 วันเท่านั้น และที่น่ายกย่องที่สุดคือ ภาพวาดที่มีการเผยแพร่ใน ค.ศ.1727 โดยเฉพาะภาพวาด “Miaco” คือภาพวาดฝั่งนครหลวงเกียวโต เป็นไปได้หรือไม่ว่าแกมเฟอร์จะสามารถวาดผังเมืองเสร็จได้เพียง 2 วันหรือเขาวาดภาพร่างเอาไว้แล้วมีการแต่งเติมภาพให้สมบูรณ์ในชั้นหลัง เนื่องจากวิทยาการเขียนแผนที่แม้ผู้สำรวจและวางรูปแบบการเขียนแผนที่จะมีทักษะความสามารถสูงมากแค่ไหนก็ต้องใช้เวลาไม่น้อยกว่าแรมเดือนหรืออาจนานเป็นปี ผู้ศึกษาดังข้อสังเกตว่า น่าจะเป็นภาพสเก็ตเท่านั้น เพราะต่อให้นักสำรวจมีความรู้ความสามารถสูงแค่ไหนก็ต้องใช้เวลานานหลายวันเพื่อที่จะวาดแผนที่เมืองเมืองหนึ่งให้ออกมาได้ถูกต้องแม่นยำที่สุด

4. ความสำคัญของจดหมายเหตุระยะการเดินทางของหมอแกมเฟอร์

จดหมายเหตุระยะการเดินทางของหมอแกมเฟอร์ในฐานะแพทย์ประจำคณะทูตเนเธอร์แลนด์ (ดัตช์, ฮอลันดา) ใน ค.ศ.1691 สะท้อนให้เห็นร่องรอยสำคัญทางประวัติศาสตร์ญี่ปุ่นในช่วงเวลาหนึ่งอันเป็นช่วงเวลาที่ญี่ปุ่นพบกับยุคสันติสุข มีการติดต่อกำขายกันทางทะเลกับชาติที่ได้รับอภิสิทธิ์จากรัฐบาลโชกุนให้ทำการค้าขายกับญี่ปุ่น แกมเฟอร์ได้เรียนรู้ภาษาญี่ปุ่น และเดินทางไปกับลำนซึ่งเป็นเด็กญี่ปุ่นเพื่อรวบรวมข้อมูลทางภูมิศาสตร์ การเมืองการปกครอง วัฒนธรรมสังคมของญี่ปุ่น การบันทึกเรื่องราวของแกมเฟอร์ได้รับการเผยแพร่และได้รับการสนับสนุนโดยเศรษฐีชาวอังกฤษ โดยตีพิมพ์จดหมายเหตุของเขาใน

ชื่อ The History of Japan ใน ค.ศ.1727 อย่างไรก็ตาม เคยมีคณะเดินทางที่เป็นชาวต่างชาติเคยเดินทางมายังนครหลวงเกียวโตก่อนหน้าคณะของแกมเฟอร์แล้ว คณะเดินทางของบริษัทอินเดียตะวันออกของเนเธอร์แลนด์ในราว ค.ศ.1669 โดยมีการบันทึกข้อมูลเกี่ยวกับญี่ปุ่นไว้เป็นจำนวนมาก เกิดจากมีปัจจัยสำคัญคือ การเผยแพร่ศาสนาของบริษัทอินเดียตะวันออกของเนเธอร์แลนด์ รวมถึงการขอตั้งสถานีทางการค้าบนแผ่นดินญี่ปุ่น กระทั่ง ค.ศ.1680 ได้มีการรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับการกิจของบริษัทอินเดียตะวันออกของเนเธอร์แลนด์ในญี่ปุ่นตั้งแต่ ค.ศ.1649 และเผยแพร่ใน ค.ศ.1680 ในชื่อ “Ambassades Mémoires De La Compagnie Des Indes Orientales Des Provinces Unies Vers Les Empereurs Du Japon” เป็นผลงานของ Arnoldus Montanus ซึ่งเป็นบุคคลที่มีชีวิตร่วมสมัยกับหมอแกมเฟอร์ เป็นที่น่าสังเกตว่า หนังสือฉบับนี้มีเป้าหมายในการเดินทางไปยังเมืองสำคัญในญี่ปุ่นคือ เมืองเอโดะ โอซาก้า เกียวโต เช่นเดียวกับที่มีการบันทึกไว้ในหนังสือของแกมเฟอร์ในเวลาต่อมา

อย่างไรก็ตาม แกมเฟอร์ได้ระบุว่า Arnoldus Montanus ไม่เคยเดินทางมายังประเทศญี่ปุ่น (Beatrice M., 1995: 26-27) แน่แน่นอนว่า Arnoldus Montanus ได้ใช้วิธีอาศัยรายงานของบริษัทอินเดียตะวันออกของเนเธอร์แลนด์ซึ่งมีเนื้อหาเกี่ยวกับการค้าและการสำรวจดินแดนมาใช้ศึกษาและแต่งหนังสือขึ้นซึ่งมีคุณค่าต่อการศึกษาประวัติศาสตร์ โดย Max Meulendijks (2014: 137) ได้ระบุว่า เอกสารที่มีการรวบรวมเกี่ยวกับญี่ปุ่นก่อน ค.ศ.1680 เป็นเอกสารประเภทบันทึกเหตุการณ์ประจำวันของเจ้าหน้าที่ประจำสถานการค้า บันทึกเหล่านี้ได้กลายมาเป็นแหล่งข้อมูลสำคัญให้นักวิชาการยุโรปนำมาใช้ในการแต่งหนังสือเกี่ยวกับสังคมโลกตะวันออกโดยเฉพาะประเทศญี่ปุ่นแม้ว่าพวกเขาจะไม่เคยเดินทางมาญี่ปุ่นก็ตาม แต่ก็มีข้อมูลและเนื้อหาบางประการที่แกมเฟอร์พยายามให้ความ

เห็นว่ามันผิดพลาด กับทั้งได้ทำการศึกษาหนังสือของ Arnoldus Montanus ซึ่งแกมเฟอร์คุ้นเคยกับรายละเอียดของเนื้อหาเป็นอย่างดี นอกจากนี้ ดร.เบียร์ทริชได้ชี้ให้เห็นว่า ก่อนการมาถึงญี่ปุ่นของแกมเฟอร์เขาได้ศึกษาเอกสารของ Arnoldus Montanus มาอย่างดี และนั่นทำให้จดหมายเหตุระยะการเดินทางของแกมเฟอร์มีเนื้อหาที่ครอบคลุมในแทบทุกด้านที่เกี่ยวข้องกับสังคมญี่ปุ่นตลอดปี 1691-1692

จากการวิเคราะห์เอกสารแปลของศาสตราจารย์กิตติคุณ ดร.เบียร์ทริช เอ็ม โบคาร์ต-โปลีย์ ซึ่งแปลจากหลักฐานชั้นต้นที่แกมเฟอร์เป็นผู้บันทึกเอาไว้เมื่อ 300 ปีก่อนเกี่ยวกับสภาพสังคมญี่ปุ่น ผู้ศึกษาได้จำแนกสารัตถะของจดหมายเหตุระยะการเดินทางดังนี้ แนวคิดในการเขียน พบว่า การจดบันทึกการเดินทาง ได้รับการเขียนโดยหมอแกมเฟอร์ และแปลโดยจอห์น กัสปาร์ ซอยเลอร์ ประกอบด้วยเนื้อหาภาคที่ 1 และภาคที่ 2 และมีรูปภาพสถานที่ต่างๆ ได้รับการวาดขึ้นเป็นภาพสเกตในระยะแรก รูปแบบของการจดบันทึกจึงออกมาในลักษณะของการพรรณนาบอกเล่าเรื่องราวที่คณะทูตและแกมเฟอร์ได้ประสบพบเห็นตามรายงาน

จุดประสงค์ในการเขียน พบว่า ผู้จดบันทึกคือหมอแกมเฟอร์เป็นชาวเยอรมันที่มากประสบการณ์และมีความเชี่ยวชาญทางด้านกายวิภาคศาสตร์ ธรรมชาติวิทยา ในขณะที่เดียวกันก็เป็นนักเขียน นักสำรวจ ดังนั้นจึงทำให้องค์ความรู้ทั้งหลายของหมอแกมเฟอร์ถูกนำมาประยุกต์ใช้สำหรับการจดบันทึกเอกสารดังกล่าว เช่น หนังสือเกี่ยวกับการแพทย์ชื่อว่า Amoenitatum Exoticarum ซึ่งมีส่วนสำคัญต่อการสังเกตการณ์ทางการแพทย์รวมถึงรวบรวมคำอธิบายเกี่ยวกับพืช ต้นไม้ในประเทศญี่ปุ่น ส่วนอีกเล่มคือประวัติศาสตร์ญี่ปุ่น ดังนั้นเป้าหมายในการเขียนจดหมายเหตุการเดินทางก็เพื่อ การศึกษาภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ พืชศาสตร์ แพทย์ศาสตร์ ในระหว่าง

ที่แกมเฟอร์พำนักอยู่ในญี่ปุ่นระหว่าง ค.ศ.1691-1692 เขาได้ท่องเที่ยวไปตามท้องถิ่นต่าง ๆ ตามระยะทางจากนงะซะกิไปยังเอโดะ เขาได้ทำการบันทึกเรื่องราวทางการเมือง, สภาพสังคม, วิถีชีวิต, เศรษฐกิจ การคมนาคม และเรื่องราวต่างๆ ที่เกี่ยวกับญี่ปุ่นไว้อย่างละเอียด ด้วยเหตุผลดังกล่าวจึงทำให้จดหมายเหตุการณ์การเดินทางของแกมเฟอร์มีคุณูปการต่อการศึกษาประวัติศาสตร์ญี่ปุ่นในช่วง 300 ปีก่อนจากมุมมองของชาวต่างชาติ รวมไปถึงการแพทย์ในยุคเกินโรคุ (Genroku) (Marius B. Jansen, 2002: 175) ซึ่งมีความนิยมเกี่ยวกับการฝังเข็ม และการแก้จุดเสียดและเรื่องพืชศาสตร์

สาระสำคัญของเอกสารที่วิเคราะห์ จากที่กล่าวมาข้างต้นชี้ให้เห็นว่า ญี่ปุ่นมีความสัมพันธ์อันดีกับประเทศเนเธอร์แลนด์ หรือบริษัทอินเดียตะวันออกแห่งเนเธอร์แลนด์ (Verenigde OostIndische Compagnie) ซึ่งมีบทบาทต่อการค้าทางทะเลในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ดังนั้นในฐานะที่เป็นมหาอำนาจการค้าทางทะเลจึงทำให้เนเธอร์แลนด์ (ดัตช์) ได้รับอภิสิทธิ์ค้าขายกับญี่ปุ่น ทั้งยังได้รับอนุญาตให้เดินทางเข้าสู่พื้นที่ประเทศญี่ปุ่นตอนในเพื่อการเจรจาทำพันธะสัญญาทางการค้าและไมตรีกับรัฐบาลญี่ปุ่น ดังนั้นความสำคัญของเอกสารของแกมเฟอร์จึงเกิดขึ้นจากปัจจัยทางการเมืองระหว่างประเทศ ที่มีส่วนผลักดันให้เกิดการศึกษาสภาพสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมญี่ปุ่นอย่างละเอียดถี่ถ้วน แต่ก็มีข้อสนับสนุนประการหนึ่งที่พบจากการวิเคราะห์จดหมายเหตุการณ์การเดินทางของหมอแกมเฟอร์ในบทที่ 9 กล่าวคือ ข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์ที่สะท้อนให้เห็นถึงอำนาจอันแผ่ไพศาลของโชกุนตระกูลโทกุงะวะที่สามารถกำหนดมาตรการ หรือนโยบายต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการเมือง การปกครอง การคมนาคม เศรษฐกิจและการศึกษาในประเทศได้เป็นอย่างดี การพยายามศึกษาตะวันตก

ได้ช่วยให้ญี่ปุ่นได้ “พัฒนา” ตนเอง เพื่อให้ “เจริญ” ตามแบบอย่างประเทศตะวันตกที่กระทำกัน ส่งผลให้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้วิทยาการของกันและกันและก่อให้เกิดการบูรณาการความรู้จากภายนอกให้เหมาะสมกับสภาพสังคมของญี่ปุ่นได้อย่างกลมกลืน

เมื่อวิเคราะห์เปรียบเทียบความสำคัญของทั้งสองเมืองประกอบด้วย โอซาก้าและเกียวโต จะพบว่าในขณะที่เกียวโตเติบโตและเป็นที่รู้จักในฐานะที่เป็นเมืองเก่าแก่และเป็นศูนย์กลางของศิลปวัฒนธรรม แต่โอซาก้ากลับเป็นที่รู้จักและมีบทบาททางการค้าเนื่องจากเป็นศูนย์กลางสำคัญของเศรษฐกิจ ทั้งที่โอซาก้าก็เป็นเมืองเก่าแก่และมีประวัติความเป็นมายาวนานพอๆ กับเกียวโต ในช่วงกลางคริสต์ศตวรรษที่ 17 โอซาก้าได้กลายมาเป็นศูนย์กลางการค้าและการประกอบการเช่นเดียวกับกรุงเกียวโต การค้าที่เป็นส่วนสำคัญของเกียวโตคือ การค้าข้าว (Nakai Nobuhiko, 1991: 559) เนื่องจากในสมัยโทโยโทมิ ฮิเดโยชิ เขาได้ขนส่งข้าวซึ่งเป็นภาษีที่ได้รับจากชิโกะกุงามาขึ้นที่โอซาก้าเพื่อรอจำหน่ายต่อทำให้โอซาก้าเริ่มมีบทบาทในการเป็นตลาดข้าว ต่อมาโชกุนตระกูลโทกุงะวะเมื่อมีอำนาจปกครองโอซาก้าก็ยังสนับสนุนให้โอซาก้าเป็นตลาดค้าข้าวต่อไปตลอดช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 17 ส่วนเกียวโต เป็นเมืองหลวงของญี่ปุ่นมาตั้งแต่โบราณกาล จนกระทั่งโทกุงะวะ ฮิเดะยะซุ ย้ายศูนย์กลางการเมืองการปกครองไปอยู่ที่เอโดะ เมืองหลวงของญี่ปุ่นจึงเปลี่ยนเป็นเอโดะหรือโตเกียวในปัจจุบัน สังคมในเกียวโตจึงเป็นสังคมของชนชั้นสูงประกอบด้วยข้าราชสำนัก ขุนนาง ข้าราชการ นักรบซึ่งเข้ามาอยู่ในสมัยอะชิคะงะ ทะคุอุจิ, โอดะ โนบุนะงะ และโทโยโทมิ ฮิเดะโยชิ ที่ใช้เกียวโตเป็นศูนย์กลางของตน เกียวโตจึงเป็นเป็นแหล่งของสังคมผู้บริโภคนชั้นสูง สินค้าสำหรับผู้บริโภคประเภทนี้จึงเป็นสิ่งของที่ต้องมีความเป็นเลิศ มีความงดงาม มีฝีมือประณีต และมีคุณค่าทางศิลปะ เช่น เครื่องกระเบื้อง รองเท้า พัด

เสื้อผ้าที่ใช้สำหรับพิธีชงชา โตะหมู่บูชาพระ กระดาษ ที่มีคุณภาพสูง ผ้าทอ เป็นต้น และเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจครั้งใหญ่ในคริสต์ศตวรรษที่ 17 สินค้าผ้าไหมจากเกียวโตได้กลายมาเป็นสินค้าที่ต้องการของผู้บริโภคในถิ่นต่างๆ อย่างไรก็ตาม ปรากฏว่า ในเวลาต่อมาเกียวโตได้กลายมาเป็นสถานที่ประกอบกิจการธุรกิจแลกเปลี่ยนเงินตราในรูปแบบต่างๆ การเปลี่ยนแปลงเศรษฐกิจในช่วงนี้จึงเปลี่ยนเกียวโตให้กลายมาเป็นศูนย์กลางทางด้านการเงิน และศูนย์กลางการผลิตสินค้าหัตถกรรม นอกเหนือจากการเป็นศูนย์กลางของศิลปวัฒนธรรมแล้ว ยังเป็นศูนย์รวมของนักปราชญ์ราชบัณฑิต รวมทั้งศูนย์รวมแห่งความคิดความเชื่อและความศรัทธาทางศาสนา (พิพาดา ยังเจริญ, 2546: 267-269)

5. บทสรุป

เอกสารทางประวัติศาสตร์ชิ้นนี้ที่ผู้ศึกษาได้ทำการวิเคราะห์แล้ว นับได้ว่ามีคุณค่าและความสำคัญตรงที่ให้อรรถาธิบายในเรื่องทั่วไปเกี่ยวกับสังคมญี่ปุ่น ซึ่งเป็นการเขียนในรูปแบบการพรรณนา (Description) รวมไปถึงการอธิบายให้เห็นถึงวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ของชาวญี่ปุ่นในห้วงเวลาที่มีการเดินทางเพื่อไปเจรจาทำสัญญาทางการค้ากับรัฐบาลโชกุนที่นครเอโดะ นับเป็นเอกสารของชาวต่างชาติที่กล่าวถึงญี่ปุ่นก่อน ค.ศ.1700 เท่าที่มีการค้นพบและมีคุณค่าต่อการศึกษาประวัติศาสตร์ในห้วงเวลา ค.ศ.1691 ซึ่งให้ข้อมูลในการศึกษาประวัติศาสตร์ญี่ปุ่นได้อย่างละเอียดที่สุด การวิเคราะห์พบว่า แนวคิดของผู้เขียนใน บันทึกการเดินทางหรือจดหมายเหตุดูจะกระตือรือร้นของหมอบลัดเลย์ ประกอบไปด้วยเนื้อหาที่มีความหลากหลายทั้งด้านดนตรี ภาษา วัฒนธรรม ประเพณี ซึ่งออกมาในรูปแบบของการพรรณนาบอกเล่าเรื่องราวที่ได้ประสบ เอกสารที่กล่าวถึงญี่ปุ่นในห้วงเวลาดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า ญี่ปุ่นเป็นประเทศที่มีความเข้มแข็ง

ทางทหารและอำนาจในการค้าขายทางทะเล ทำให้คณะทูตดัตช์ได้ตระหนักและเห็นถึงสถานะทางอำนาจของรัฐบาลโชกุน เสมอว่าเป็นรัฐที่มีขีดความสามารถระดับมหาอำนาจหนึ่งในเอเชียตะวันออกที่มีความมั่งคั่งและอุดมสมบูรณ์มาก จึงทำให้คณะทูตดัตช์มีความปรารถนาอย่างจริงจังที่จะเจริญไมตรีกับรัฐบาลโชกุนเพื่อประโยชน์ทางการค้า นอกจากนี้ยังชี้ให้เห็นถึงจุดประสงค์ในการเขียนของแกมเฟอร์ที่ต้องการศึกษา ภาษา วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณีของชาวญี่ปุ่น ซึ่งแตกต่างจากเป้าหมายของคณะทูตที่ต้องการทำสัญญาทางการค้าและทางไมตรี ทั้งยังต้องการนำเสนอสภาพวิถีชีวิตของตนและความเป็นอยู่ในต่างแดนที่ตนได้เดินทางมาพำนักอาศัยในระหว่างการเดินทาง อย่างไรก็ตามจุดประสงค์หลักก็คือ การนำเสนอเรื่องราวในโลกตะวันออกที่ไม่ค่อยมีผู้ใดจะพบเห็น ซึ่งการบันทึกเรื่องราวในแต่ละพื้นที่ก็จะแตกต่างกันไปตามบริบทและสถานการณ์ที่เกิดขึ้น ในขณะที่เดียวกัน ผู้ศึกษาก็พบว่านอกจากวัตถุประสงค์ข้างต้น แกมเฟอร์ยังได้พยายามแสดงให้เห็นว่า เกียวโตเป็นเมืองหลวงของญี่ปุ่นในทางทฤษฎีซึ่งจักรพรรดิทรงประทับอยู่ แต่ศูนย์กลางการปกครองนั้นอยู่ที่เอโดะหรือ กรุงโตเกียว และโอซาก้าเป็นเมืองทางเศรษฐกิจสำคัญของญี่ปุ่น ในขณะนั้น ดังนั้นเมืองทั้งสามจึงเปรียบเสมือนฐานอำนาจของประเทศที่ค้ำจุนระหว่างกัน ทั้งนี้แกมเฟอร์ยังได้ชี้ให้เห็นถึงความเข้าใจแบบผิดๆ เกี่ยวกับหนังสือของ Arnoldus Montanus ที่บอกเล่าเรื่องราวของญี่ปุ่น และเกียวโต โดยแกมเฟอร์ได้หักล้างภาพลักษณ์ของเกียวโตในหนังสือข้างต้นว่าแท้จริงแล้ว เกียวโตมิได้มีสภาพอย่างที่ Arnoldus Montanus กล่าวเอาไว้เพราะว่า Arnoldus Montanus ไม่เคยมาเห็นเกียวโตกับตาตนเอง พร้อมกับแสดงให้เห็นว่าภาพวาดสถานที่ต่างๆ ในหนังสือข้างต้นนั้นวาดเกินความเป็นจริง และเกิดจากจินตนาการของผู้แต่งซึ่งไม่เคยได้มาเยือนเกียวโต แต่อาศัยบันทึกของสถานที่การค้า

ของดัตช์มาประติดประต่อเรื่องราวและวาดภาพเกียวโตตามมโนภาพของตนเอง เพราะในข้อเท็จจริงแล้ว หมอบอดาร์ได้พยายามบอกเล่าว่า เกียวโตแม้จะเป็นเมืองที่มีจักรพรรดิประทับ แต่ก็ตกอยู่ในสถานภาพพิเศษประการหนึ่งคือ อยู่ภายใต้การควบคุมที่เข้มงวดของรัฐบาลเอโดะ ดังนั้นจึงจำแนกสถานภาพของเมืองเอกทั้งสามจากความรับรู้ของหมอบอดาร์ได้ว่า เกียวโตเป็นศูนย์กลางทางศาสนา วัฒนธรรม โอซาก้า เป็นศูนย์กลางทางเศรษฐกิจ และเอโดะ เป็นศูนย์กลางการปกครอง สภาพของเมืองทั้งสามจึงพิเศษแตกต่างกันออกไปตามบริบทของภูมิรัฐศาสตร์

กิตติกรรมประกาศ

ผู้ศึกษาขอกราบขอบพระคุณ Professor Emeritus Dr. Beatrice M. Bodart-Bailey ที่ได้กรุณาให้โอกาสผู้ศึกษาได้นำบันทึกของหมอบอดาร์ฉบับแปลและตีพิมพ์ ค.ศ.1999 มาศึกษาวิเคราะห์และประเมินคุณค่าของหลักฐาน และขอขอบพระคุณ Alison Kleczewski ผู้ช่วยผู้บริหารและผู้ดูแลลิขสิทธิ์ของ University of Hawai'i Press ที่ได้อนุญาตให้ใช้เนื้อหาในบทที่ 9 และบทที่ 10 ในหนังสือ *Kaempfer's Japan, Tokugawa Culture Observed* เพื่อประโยชน์ทางวิชาการ

เอกสารอ้างอิง (References)

คริสตโตเฟอร์ โกลด์ โจนส์. (2554). *ญี่ปุ่นสมัยใหม่: ความรู้ฉบับพกพา*. พลอยแสง เอกญาติ แปล. กรุงเทพฯ: โอเพ่นเวิร์ล.

ดวงจันทร์ เจริญเมือง และคณะ. (2541). *รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์การผังเมืองเกียวโตและนารา*: บทเรียนสำหรับเชียงใหม่. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.

นิชิ เอียวสึริงส์. (2547). *เกียวโตใต้ ระเบิดมดอยสุเทพ*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: มติชน.

พิพาดา ยังเจริญ. (2546). *จักรพรรดิ ชุนนาง นักรบ และพ่อค้าในสังคมญี่ปุ่นก่อนสมัยใหม่*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

พีรภัทร หัวเข็ม. (2561). *เกียวโต ประวัติศาสตร์พันปี*. กรุงเทพฯ: ยิปซี.

อัมพร สายสุวรรณ. (2545). *ไทยในจดหมายเหตุระงับหมอบอดาร์*. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.

เอ็ดวิน โอ. โรซาเออร์. (2534). *ญี่ปุ่น*. พิมพ์ครั้งที่ 2. วุฒิชัย มูลศิลป์, สุภัทรา วรรณนิธ บรณาธิการ. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.

Arnoldus Montanus. (1680) *Ambassades Mémoires De La Compagnie Des Indes Orientales Des Provinces Unies Vers Les Empereurs Du Japon*. Amsterdam: Jacob De Meurs.

Beatrice M. Bodart-Bailey and Derek Massarella. (1995). *The Furthest Goal: Engelbert Kaempfers Encounter with Tokugawa Japan*. London: Routledge.

Beatrice M. Bodart-Bailey. (1992). *The Most Magnificent Monastery and Other Famous Sights: The Japanese Painting of Engelbert Kaempfer*. *Japan Review*, 3: 25-44.

Engellbert Kaempfer, John Gasper Scheuchzer (1727). *The History of Japan Vol 1*. London: n.p.

Engellbert Kaempfer, John Gasper Scheuchzer. (1727). *The History of Japan Vol 2*. London: n.p.

Engellbert Kaempfer. (1999). *Kaempfer's Japan, Tokugawa Culture Observed*. Beatrice M. Bodart-Bailey, Edited, Translated. Honolulu: University of Hawai'i Press.

- Herbert E, Plustchow. (1986). *Historical Kyoto*. Tokyo: The Japan Times, Ltd., Second Printing.
- Japanese Historical Maps. (2018). *Japan Reyskaart*. Retrieved from <https://goo.gl/PBEkLq>
- Marius B. Jansen. (2002). *Making of Modern Japan*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press., Third Printing
- Matsuda Koichiro. (2016). *Japan and the Pacific, 1540–1920, Threat and Opportunity*. London: Routledge.
- Matthew Stavros and Norika Kurioka. (2015). "Imperial Progress to the Muromachi Palace, 1381 A Study and Annotated Translation of Sakayuku Hana". *Japan Review* 28, 3–46.
- Matthew Stavros. (2014). *Kyoto an Urban History of Japan's Premodern Capital*. Honolulu: University of Hawai'i Press.
- Max Meulendijks. (2014). *Kaempfers Lessons from Japan – Using Tokugawa Regulation for Educating Europe*. MaRBlE Research Papers, Maastricht University, Vol.6, pp. 135 - 153.
- Michel, Wolfgang. (2018). *Engelbert Kaempfer and Imamura Eisei*. Retrieved from <https://goo.gl/tYkacV>
- Michel, Wolfgang. "On Engelbert Kaempfer's "Ginkgo" (revised version)". *Kyushu University*. Archived from the original on 7 October 2011. Retrieved from 1 December 2018.
- Michel, Wolfgang. "Glimpses of medicine and pharmaceuticals in early Japanese-German intercourse," in *International Medical Society of Japan (ed.): The Dawn of Modern Japanese Medicine and Pharmaceuticals – The 150th Anniversary Edition of Japan-German Exchange*. Tokyo 2011, pp. 72–94.
- Nakai Nobuhiko and McClain, J.L. (1991). *Commercial Change and Urban Growth in Early Modern Japan*. In J.W. Hall et al (eds.), *The Cambridge History of Japan*. Vol.4, pp. 519–595. Cambridge: Cambridge University Press.
- National Graduate Institute for Policy Studies. (2018). *Edo Period, Pre-conditions for Industrialization*. Retrieved from http://www.grips.ac.jp/teacher/oono/hp/lecture_J/lec02.htm

Received: 14 / 1 / 2562

Revised: 16 / 3 / 2562

Accepted: 19 / 3 / 2562